

HUSHEGYI GÁBOR

A Prágai Magyar Hírlap képzőművészeti tartalma (1922–1938) – 2. rész*

GÁBOR HUSHEGYI

The Fine Arts Content of the Prágai Magyar Hírlap, 1922–1938

Keywords: press history; political daily; cultural and arts columns; art criticism

DOI: <https://doi.org/10.61795/fssr.v28y2026i3.03>

3.3. A Prágai Magyar Hírlap harmadik korszaka: 1933. június – 1938. november 5.

Dzurányi László főszerkesztő távozásával új helyzet állt fenn a *Prágai Magyar Hírlap*nál, mivel megszűnt az 1925–26 óta létező politikai egyensúly az ellenzéki lap irányításában. Dzurányi a Szent-Ivány József-féle vonulatot képviselte, így a főszerkesztővé való kinevezése napján felelős szerkesztőként mellé rendelték Forgách Gézát, aki a keresztényszocialisták embere volt. Ez a tandem irányította a hírlapot hét évig, 1933. június 19-től Forgács vette át a főszerkesztői teendőket is, így egy személyben koncentrált a két legfontosabb, a sajtóorgánum tartalmát meghatározó vezetői poszt egészen a *PMH* megszűnéséig, 1938. november 5-ig. Ezzel a mérleg nyelve a keresztényszocialisták felé mozdult el, aminek részét képezte Szent-Ivány politikai pálfordulása az 1930-as évek elején (Simon-Tóth 2016, 151–157. p.), majd az Egyesült Magyar Párt létrehozása 1936 júniusában. Történelmi vélemény szerint „a lap egyre inkább Forgách Géza és Szvatkó Pál befolyása alá került, akik – különösen az utóbbi – Esterházy embereinek számítottak.” (Uo., 151. p.)

A kultúra és a művészet számára kulcsfontosságú *Színház-Könyv-Kultúra* rovat továbbra is szerepelt a lap struktúrájában, egészen 1936. február 2-ig, amikor két rovat lépett a helyébe: az *Irodalom – Művészet*, valamint a *Színház – Film*. Kérészeletűnek bizonyultak, mert fél év elteltével, 1936. aug. 5-én visszatért a korábbi *Színház-Könyv-*

* A tanulmány a Kisebbségi Kulturális Alap támogatásával (21-170-00456) jött létre. Realizované s finančnou podporou Fondu na podporu kultúry národnostných menšín.

Kultúra című rovat, amely a napilap megszűnéséig létezett, utoljára 1938. október 21-én jelent meg.

A fentebb már vázolt tartalmi bővítések ellenére (amatőrfotósok, divatlevél) állítható, hogy a képzőművészet számára rövid ideig, mindössze két-három évig tartott a rendkívül kedvezőnek nevezhető korszak, s már 1932-ben a visszarendeződés jelei mutatkoztak. Ám ennek ellenére sem lenne hiteles fekete-fehér képet rajzolni a harmadik korszak képzőművészeti tartalmáról, ugyanúgy, amint az a Dzurányi-korszak esetében sem volt lehetséges. Szembetűnő, hogy csak elvétve jelentek meg műtörténetesek, szakavatott műkritikusok írásai, pedig ekkor a szlovák napilapoknál – a cseh nyelvűekről nem is beszélve – már magától értetődő volt a szakvégtzettséggel, szakismerettel rendelkező írástudókra bízni a képzőművészeti tartalmat, beleértve a kritikát. A fővárosi magyar lap továbbra is tudatosan összpontosított a csehszlovákiai magyar alkotókra és kiállításaira, mind a fővárosban, mind vidéken. Az országos és prágai eseményekről leggyakrabban Neubauer Pál értekezett, akihez alkalomadtán Szvatkó Pál csatlakozott, Duka-Zólyomi Norbert a pozsonyi, Fényes Andor, Gömöry János, Kelembéri Sándor, Sinkó Ferenc és Sziklay Ferenc a kassai, Alapy Gyula és elvétve Szombathy Viktor a komáromi képzőművészeti életről tudósítottak.

Míg korábban több képzőművész publikált a napilapban, a harmadik periódusban ez is megváltozott, csak ritkán jelentkezett saját írással Halász-Hradil Elemér és Tichy Kálmán, az új szerzők közül pedig Staudt Mihály és Gwerk Ödön. Az alkotóművészekkel készült terjedelmesebb beszélgetések, valamint a műtermi riportok műfaja kezdett meghonosodni, így pl. Bernáth Aurél, Harmos Károly és Halász-Hradil Elemér műhelytitkaiba tekinthetünk be. Mindez igazolja, hogy a képzőművészeti tartalom a szlovákiai magyar alkotókra fókuszált, valamint ezen alkotók csehszlovákiai és magyarországi kiállításaira, a másik csoportot a magyarországi művészek szlovákiai tárlatai alkották (Pór Bertalan, Perlrott-Csaba Vilmos, Bernáth Aurél, Ferenczy Béni stb.). A szlovák piktorok közül ismét Miloš Alexander Bazovský, Zolo Palugyay, valamint František Malý domináltak, a Szlovák Művészek Egyesülete (Spolok slovenských umelcov, azaz SSU) egy-két csoportos bemutatkozása is eljutott a hírlap hasábjaira.

A szerzők garmadája kísérté figyelemmel a kassai történeteket, következetesen tudósítottak a magyar vonatkozású eseményekről, mint Csordák Lajos, Jakoby Gyula, Prohászka István, Löffler Béla, Csemiczky László, Reichental Ferenc, Bauernfreund Jakab és Nemes Endre, valamint a ruszinszkói és kassai művészek csoportos kiállításairól, érdeklődésük mégsem terjedt ki a Kelet-szlovákiai Múzeum nemzetközi tárlataira. Ugyanez állapítható meg általánosságban a *PMH* szemléletéről, mert a Max Liebermannról, az Auguste Renoir vagy Alexandra Exter prágai kiállításról szóló ismeretetések és Benedek Károly párizsi Chagall-interjúja inkább kivételnek számítottak. Volt azonban egy politikai preferencia, a kortárs olasz művészet, amely kiemelt figyelmet élvezett a korabeli magyar kultúrpolitikának megfelelően. Ennek közvetítője Gerevich Tibor professzor volt, aki terjedelmes beszélgetésben fejtette ki a Római Magyar

Akadémia küldetését, valamint az új magyar művészet programját. Szerinte „Rómában ma nemcsak a régi művészet örök tanulságait lehet felhasználni, hanem a mai olasz művészet is elevenítő és frissítő hatással van a fiatal művészekre.” Eredménye a római magyar iskola, „amelynek programja: a múlt művészetének tanulmányozásán keresztül felépíteni az új, friss korszerű magyar művészetet”. Az utóbbi évtizedek művészeti fordulalmával szakítva „a mai, a legaktuálisabb művészet újra a valósághoz tért vissza, de nem a régi akadémia materializmusához és lélektelenségéhez, hanem egy új valósághoz: a mai ember valóságához, a mai élethez, a mai ember élményeihez”. Így a művészet egy „új valóságkeresés és új realizmus, új klasszicizmus felé halad”.¹ Ez tette lehetővé az egyházművészet megújulását, mert a római iskola alkotói jóvoltából kiderült: „a modern művészet is alkalmas a templomok díszítésére, ha betartják a liturgikus előírásokat és beleélik magukat a templom misztikus hangulatába.”² Négy évvel később Gerevich megelégedéssel nyugtázza, hogy a kor megtalálta a művészeti stílusát. A látásmód normalizálódott, így a modern szó már „nem tartalmaz többé kellemetlen mellékízt. Jellemző erre a modern művészetre (...) a formák megnevesedése s ezek megtelése szellemi és lelki tartalommal”.³ Ugyancsak a hírlap utolsó évfolyamában jelent meg beszélgetés Ferruccio Ferrazzi festőművésszel, aki az olasz hagyomány és Mussolini intelmeinek követését nevezte meghatározónak művészete szempontjából, mert „elindultunk a nép felé és képeink erőt, egészséget, egyszerű szépséget ábrázolnak”.⁴ Ám ezzel párhuzamosan más vélemények is megjelentek a lapban, így pl. Neubauer Pál vezércikke a művészeti harmónia és a politikai autarkia közötti disszonanciáról,⁵ valamint Bernát Aurél pöstyéni nyilatkozata, aki Gerevich véleményével ellentétben nem lát konfliktust a századforduló modern irányzatai és korának festészete között, sőt kiemeli az impresszionizmus jelentőségét, amely „bizonyosságot tett arról, hogy a valóság átéreztetéséhez nem feltétlenül az ábrázolás eddigi imitatív módja és szabályai szükségesek”.⁶ Az első két korszakban jelentős számú híryanag és ismertetés, akár cikkek és kritikák is foglalkoztak a budapesti képzőművészeti élettel, ez is

1 Kelembéri Sándor: Dr. Gerevich Tibor nagyjelentőségű kassai nyilatkozata. *Prágai Magyar Hírlap*, 13. évf. (1934) 188. sz. (aug. 19.) 7. p.

2 Uo.

3 Az Egyház újra a művészet nagy inspirátora. Gerevich professzor nyilatkozik a művészet időszerű kérdéseiről. *Prágai Magyar Hírlap*, 17. évf. (1938) 220. sz. (szept. 25.) 7. p.

4 Sebestyén Mária: A modern olasz festészet. Mussolini szavára elindult a nép milliói felé és a névtelen ember életét örökíti meg. *Prágai Magyar Hírlap*, 17. évf. (1938) 30. sz. (febr. 6.) 12. p.

5 (n. p.) [Neubauer Pál]: A politika művészete – a művészet politikája. *Prágai Magyar Hírlap*, 14. évf. (1935) 10. sz. (jan. 12.) 1. p.

6 – yg.: A festőművészet mai irányai. Beszélgetés Bernát Auréllal, a kiváló magyar festőművésszel. *Prágai Magyar Hírlap*, 16. évf. (1937) 191. sz. (aug. 22.) 12. p.

megváltozott és a hivatalos művészeti kurzust követve elsősorban olasz neoklasszicista kiállítások hírei élveztek előnyt, abban az esetben is, ha éppen Budapesten rendezték őket, mint pl. az 1934-es modern olasz művészet reprezentatív kiállítást a Műcsarnokban.⁷ Ám jelzésértékű kettősség mutatkozik e tárlat fogadtatásában a *PMH* részéről, mert annak egyik tárlatról szóló hírében Kállai Ernő kritikájára utal,⁸ ám ez az *Uj Idők*ben megjelent írás, bár magán viseli a kor sok jegyét, mégis kiemeli a korabeli magyar képzőművészet és az olasz novocento közötti különbséget, mert „művészetünket még nem fékezi és szabályozza annyi régi átszellemült hagyomány, mint az olaszokét”. A korábbi korok műveit hitelesen idéző új olasz művészet Kállai, a Bauhausbücher egykori szerkesztőjének véleménye szerint „inkább valami különös visszfénye a régi-nek, semmint új teremtmény lendülettel áldott bátor, hódító nekikezdés”.⁹

Ez a párhuzamosság, illetve kettősség jellemzi a szlovákiai magyar művészek irányába tanúsított szerkesztőségi magatartást is, mert e harmadik periódusban komoly konkurenciaként lépett piacra a második *Magyar Újság*, amelynek főszerkesztője Dzurányi László lett, aki a *PMH*-tól való távozásakor magával vitte az író képzőművészek jelentős hányadát. Ennek ellenére a kormánylappal együttműködő Gwerk Ödön, Reichental Ferenc, Lőrincz Gyula, Weiner Imre, Prohászka István tárlatai továbbra is megjelentek az ellenzéki orgánum híreiben, ismertetéseiben, sőt recenziók is foglalkoztak teljesítményükkel.

Neubauer vállalta leggyakrabban az országos nemzetiségi és szlovákiai sereg-szemléket, így az 1933-as szlovákiai képzőművészek prágai csoportos tárlatának ismertetését is, ám sajnos a nemzetiségi kérdés szemszögéből közelíti meg a bemutatott anyagot, groteszkbe illő sorokkal minősíti a tárlat szlovák résztvevőinek többségét és főképp a francia művészet és a szürrealizmus követőit.¹⁰ Megfontoltabb hangnemben íródott négy évvel későbbi beszámolója a Myslbek-pavilonban megrendezett nagy fővárosi *Szlovenszkói és Kárpátalja népe és tájai a képzőművészetben* kiállításáról. Pozitívan értékeli, hogy ezúttal nemzetiségi, vallási és világnézeti különbség mellőzésével született meg a bemutató, sőt „a politikai világszemlélet alig gyakorol hatást az egyes festőkre”. A prágai közönség pedig érdeklődő, „szeme szinte tapad a festményeken, amelyek távoli szlovenszkói, kárpátaljai tájak, falvak és kunyhók ízét terjesztették a teremben”. A szerző figyelmét elsősorban Gwerk Ödön és Erdélyi Béla kiállított festményei ragadták meg, míg Martin Benka, Mikuláš Galanda és Ludovít Fulla művészetét

7 A modern olasz művészet reprezentatív kiállítása Budapesten. *Prágai Magyar Hírlap*, 15. évf. (1936) 22. sz. (jan. 28.) 10. p.

8 Olasz művészet Budapesten. *Prágai Magyar Hírlap*, 15. évf. (1936) 34. sz. (febr. 11.) 8. p.

9 Kállai Ernő: Olasz művészet Budapesten. *Uj Idők*, 42. évf. (1936) 7. sz. (febr. 9.) 238. p.

10 Neubauer Pál, dr.: Szlovenszkói kiállítás Prágában. *Prágai Magyar Hírlap*, 12. évf. (1933) 62. sz. (márc. 15.) 8–9. p. [Szlovákia-kiállítás, Prága, Reprezentációs palota, Myslbek-pavilon, 1933. márc. 12. – ápr. 24.]

elmarasztalta.¹¹ Ideológiai és politikai megközelítés dominál Szvatkó Pál írásaiban, aki a képzőművészeti kiállításokhoz is közéleti publicisztikája felől közelít. Meglepő, hogy egy tőle távol eső tárgykörben aktivizálódott, hiszen még 1923-ban bevallotta: a „kubista szobrokkal nem tudok egyelőre megbarátkozni. A kubista festészet mondhatja azt, hogy a dekomponálással a földet, a plasztikát akarja túlküzdeni és kivetített érzéskomplexumokat akar, de az istenért, a plasztikának csak nem lehet más rendeltetése, mint – a plasztika?”¹² Ettől eltérő attitűddel indítja beszámolóját a szlovákiai képzőművészeti egyesületek seregszemléről, amely Edvard Beneš államelnök pozsonyi látogatása alkalmából lett megrendezve a Művészházban és a Mezőgazdasági Múzeum épületében. Ugyanis „nem minden kétely és előítélet nélkül mentem megnézni a kiállítást, mert a szlovenszkóiség a művészet nem minden ágában a legjobb antré minálunk, – de a látottak meggyőztek és megnyertek.”¹³ A kiállított művek szakmai értékelése helyett politikai-ideológiai értelmezési keretet teremt, mely szerint „Szlovenszkón volt a legszörnyűbb a szakadék, ahol a radikálisok dilettantizmusa szitkozódva versengett a konzervatívok dilettantizmusával”. Ám mára a „szélsőségek lecsitulak, a radikálisok emberi formákat festenek és leszáltak a teoretikus festészet kiéhezett fellegvárából, megadták magukat”.¹⁴ E megközelítés nagyon egyszerűsítő és ideologikus, egyértelműen felfedi a dilettáns szinonimáját, azaz a művészeti avantgárdot. Ezt támasztja alá további meglátása: „Eltagadhatatlan, hogy a prágai baloldal hatását sok világnézeti ügy mutatja a termekben, a magyar emigránsok érezhető hatása is a prágai fölfogáshoz idomult.”¹⁵ Az ideológiai-politikai meggyőződés kivetítése a képzőművészetre mindig problémás, most is ez történik, amikor a szerző az avantgárd–konzervatív vonalon próbálja elhelyezni a magyar alkotókat, azaz Pálffy Pétert és Reichental Ferencet, akik szerint kevéssé konzervatívok mint a szlovákok, „s a legszlovenszkóibb képet is magyar festette: Weiner Imre az »Asszony a gyerekekkel« nagyszerű vásznát.”¹⁶ Pedig

11 Neubauer Pál, Dr.: Szlovenszkói és kárpátaljai művészek prágai kiállítása a Myslbek-pavilonban. *Prágai Magyar Hírlap*, 16. évf. (1937) 49. sz. (febr. 28.) 11. p. [Szlovenszkó és Kárpátalja népe és tájai a képzőművészetben. Prága, Myslbek-pavilon, 1937. jan. 28. – febr.?]]

12 Szvatkó Pál: A prágai francia kiállítás. *Prágai Magyar Hírlap*, 2. évf. (1923) 124. sz. (jún. 5.) 2. p.

13 Szvatkó Pál: A szlovenszkói művészek pozsonyi kiállítása. *Prágai Magyar Hírlap*, 15. évf. (1936) 216. sz. (szept. 20.) 12. p. [A szlovenszkói képzőművészeti egyesületek országos kiállítása, Pozsony, Mezőgazdasági Múzeum, Művészház, 1936. szept. 11–28. / Spolok slovenských umelcov, Umelecká beseda Slovenska, CSMTIMT művészeti osztálya, Pozsonyi Képzőművészeti Egyesület – Kunstverein, Sdružení výtvarných umělců moravských v Hodoníně]

14 Uo.

15 Uo.

16 Uo.

ekkor már avantgárdról nem lehetett szó, az új tárgyiasság, annak is jobboldali ága, valamint az új realizmusok domináltak a kiállító művészek programjában. Azonos, azaz a közírói szemlélet dominált a prágai vár Ulásló-termében megrendezett *Szlovákia régi művészete* kiállítás alkalmával írott vezércikkében is. A műtörténet elmúlt évszázadainak és alkotóinak csehszlovákok, illetve szlovákok által történt kisajátítását tematizálja, ám nem minden ok nélkül. Még mélyebbre hatol Borsody István írása, amelyben kételkedik a cseh befogadóközönség megértésében és számon kéri a rendezőktől a magyar királyság történelmi kontextusának elhallgatását.¹⁷ A nagy országos bemutatók mellett figyelmet kaptak a Pozsonyi Képzőművészeti Egyesület (Kunstverein) 50. évfordulójára 1934-ben,¹⁸ a Masaryk Akadémia művészeti osztályának 1935-ben¹⁹ és a SZUM 1937-ben megrendezett tárlatok is,²⁰ amelyek otthona egytől egyig a korszak legkiválóbb pozsonyi kiállítóterme, a Művészház (UBS) volt. A pozsonyi képzőművészeti szcéná egyéb magyar történéseit Duka-Zólyomi Norbert ismertette rövid tényszerű írásaiban, pl. Weiner Imre, Reichental Ferenc, Szabó Gyula, Oravecz Imre és Pálffy Péter kiállításáról.²¹ Nagy kivételként említhetünk szakértők írásait, így pl. Erdélyi Béla, a kárpátaljai festőművész vitába szállt Brogyányi Kálmánnal annak elmarasztaló kritikája miatt a SZUM 1937. évi kiállításáról a pozsonyi *Forumban*, és kifogásolja, hogy az ítéshozó a kortárs művészet kritériumát kizárólagosan alkalmazza a jelenkori művészetre is.²² Egy másik, Brogyányival kapcsolatos bírálat is szakmabelitől érkezett, Genthon István fiatal magyarországi művészettörténész elmarasztaló kritikát publikált a másfél évvel

17 Szvatkó Pál: Szlovenszkó kincsei. *Prágai Magyar Hírlap*, 16. évf. (1937) 133. sz. (jún. 13.) 1–2. p.; Borsody István: Szlovenszkó Prágában. *Prágai Magyar Hírlap*, 16. évf. (1937) 238. sz. (okt. 17.) 6. p. A kiállítás szakmai értékelését lásd: Móríczi Virág, Dr.: Ószlovenszkó műemlékei Prágában. *Tátra*, 1. évf. (1937) 7. sz. 242–244. p.; Tilkovszky Béla: Szlovenszkó művészetének prágai kiállítása. *Forum*, 7. évf. (1937) 7–8. sz. 46–47. p. [Szlovákia régi művészete, Prága, Ulásló-terem, 1937. jún. 12. – okt. 10.]

18 Pozsonyi Képzőművészeti Egyesület – Kunstverein 50 éves jubileumi kiállítása. Pozsony, Művészház (UBS), 1934. okt. 7–28.

19 A CSMTIMT (Masaryk Akadémia) művészeti osztályának első kiállítása. Pozsony, Művészház (UBS), 1935. okt. 19.–nov. 4.

20 Szlovenszkói magyar művészek kiállítása. Pozsonyi Képzőművészeti Egyesület – SZUM – SzMKE, Pozsony, Mezőgazdasági Múzeum, 1937. ápr. 4–15.

21 Duka-Zólyomi Norbert: Weiner Imre pozsonyi képiállítása. *Prágai Magyar Hírlap*, 16. évf. (1937) 240. sz. (okt. 20.) 8. p.; D.Z.N. [Duka-Zólyomi Norbert]: Reichental Ferenc pozsonyi kiállítása. *Prágai Magyar Hírlap*, 16. évf. (1937) 45. sz. (febr. 24.) 8. p.; D.Z.N.: Szabó Gyula pozsonyi kiállítása. *Prágai Magyar Hírlap*, 16. évf. (1937) 274. sz. (dec. 1.) 8. p.; D.Z.N.: Oravecz Imre az autodidakta festőművész. *Prágai Magyar Hírlap*, 16. évf. (1937) 22. sz. (jan. 22.) 8. p.; D.Z.N.: Szabó Gyula pozsonyi kiállítása. *Prágai Magyar Hírlap*, 17. évf. (1938) 47. sz. (febr. 26.) 8. p.

22 Erdélyi Béla: Festőművész kritikája a festőművészet kritikájáról. *Prágai Magyar Hírlap*, 16. évf. (1937) 131. sz. (jún. 11.) 7. p.

korábban megjelent a *Festőművészet Szlovenszkón* c. könyvről.²³ E műtörténeti jelentőségű recenzió összehasonlítása Szombathy Viktor cikkével a Nagy Barna jegyezte *Pozsony plasztikája a Donner és Messerschmidt közötti időszakban* c. könyvről rámutat a hazai szakírás gyengéire a *Prágai Magyar Hírlapban*.²⁴ Brogyányi, a *Forum* művészeti folyóirat kritikusa kapcsán megjegyzendő, hogy ebben a korszakban már nem publikált képző- és fotóművészeti tárgyú írásokat a prágai hírlapban, kézjeggyével más témáknál, pl. szlovákiai magyar irodalomról vagy a kulturális életéről és közművelődésről szóló írásoknál találkozhatunk.²⁵

Tanulmányunk bevezetőjében kiemelt értékelésben részesült a *Prágai Magyar Hírlap*, a megjelenésének 17 esztendejét felölelő három periódus ismerete már árnyaltabb képpel szolgál. Az 1930-as évek végére dominánsan politikai napilappá változott, hangsúlyosabban érvényesült az értelmezési keret ideológiai meghatározottsága, aminek a művészet és kultúra teljes mértékben az áldozatává vált. Jó példa erre a Mánesben megrendezett *Karikatúra és humor nemzetközi kiállítás* kapcsán kirobbant német–csehszlovák diplomáciai botrány 1934 áprilisában, amikor a német emigráns művész, John Heartfield Hitler-montázsa vált a konfliktus tárgyává, ami miatt a német követség két demarsban is tiltakozott a csehszlovák kormánynál. A Mánes visszautasította ezt a német beavatkozást. A hírlap név és jelzet nélküli beszámolója akár állásfoglalásnak is megfelelő bekezdése szerint: „Jellemző, hogy a karikatúra-kiállítással kapcsolatban két teremben szovjetorosz plakátokat, rajzokat és szép kiadású könyveket mutatnak be, amelyek nem karikatúra-jellegűek és mégis a kiállítás keretébe kerültek. A szovjetorosz mellékiállítás teljesen politikai ízt ad az expozíciónak, amelyet valóban elnevezhetnénk »Hitler-ellenes kiállításnak«.”²⁶ Ebbe a sorba állt be, feltételezhetően kikényszerített cikkel Neubauer Pál, aki a siker és karikatúra kapcsolatáról elmélkedett

23 Genthon István: Brogyányi Kálmán: *Festőművészet Szlovenszkón*. *Prágai Magyar Hírlap*, 12. évf. (1933) 94. sz. (ápr. 23.) 17. p. E kritikára elsőként Kiss-Szemán Zsófia hívta fel a figyelmet.

24 (sz.v.) [Szombathy Viktor]: Nagy Barna könyve: *Pozsony plasztikája a Donner és Messerschmidt közötti időszakban*. *Prágai Magyar Hírlap*, 15. évf. (1936) 75. sz. (márc. 29.) 12. p.

25 Brogyányi 1933 őszén közölt utoljára fotóművészeti tárgyú írást, lásd: B. K.: Nemzetközi fénykéпкиállítás Pozsonyban. *Forum*, 3. évf. (1933) 10. sz. 322. p. Ennek is tulajdonítható, hogy a korszak (cseh)szlovákiai magyar sajtójában reflektálatlan maradt a *Telehor* 1936 februárjában megjelent Moholy-Nagy László-száma, a brünni Künstlerhaus Moholy-Nagy-kiállítása 1935-ben és részvétele 1936-ban a České Budějovice-i Linie csoport kiállításán. Ugyanez lett a sorsa František Kalivoda kiemelt figyelmének a Bauhaus tanára iránt az általa szerkesztett *Index*, *Měsíc* / *Der Monat*, *Středisko*, *Ekran* folyóiratokban, valamint további lapok Moholy-Nagy iránti érdeklődésének is, mint a *Linie*, *Magazín* AKA és a *Výtvarná výchova*.

26 Német-csehszlovák konfliktust okozott a prágai Mánes karikatúrákiállítása. A politizáló Hitler-képek. *Prágai Magyar Hírlap*, 13. évf. (1934) 88. sz. (ápr. 17.) 1–2. p.

jegyzetében nem nevén nevezve a művészt és a pellengérre állított politikust.²⁷ Az emigráns alkotók egyébként sem nyerték el a napilap szerkesztőinek tetszését, erről tanúskodik pl. Oskar Kokoschka mellőzése, aki 1934 őszétől 1938 októberéig élt és alkotott Prágában, ahol több egyéni kiállítása is volt.

Adolf Hitler 1933-as hatalomra jutása Németországban jelentős gondot okozott a prágai magyar lapnak, a cseh, részben a szlovák és több szlovákiai magyar sajtótermék kíméletlenül támadta a német politikai fordulat főszereplőjét, Hitlert. A prágai szerkesztőség ebben a helyzetben ambivalens magatartást vállalt be, amibe beletartozott pl. Szvatkó Pál, a korszak legbefolyásosabb kül- és belpolitikai újságírójának publicisztikája, aki üdvözölte Hitler választási győzelmét és kormányalakítását. A művészetnél maradván emlékszik meg csupán a *Hitler a vásznon* c. kommentárját, amelyben a kancellár kinevezésének filmhíradó képsorairól ír élménye alapján: „Hitler rokonszenvesebb jelenség, mint a sok eddigi kép és eltorzított újsághíradás mutatta.” Őszintén állítja: „Van abban valami fölemelő és maró gúny minden gúnyolódással szemben, ha egy férfi, (...) akin minden tréfagyáros szabadon rúghatott egyet, egyszer csak beül a hatalomba, a nép bálványa lesz, ítél eleveneken és holtakon.”²⁸ A lelkesedés végiggördül a szövegen, majd zárómondatként veti el a sulykot: „Egyelőre jól esik, hogy a tegnapi kép alapján nem gőgös, pöffeszkedős otromba figura, mint ellenségei híresztelik, hanem inkább egyszerű és sima kis hivatalnok, akitől a világ mégsem várhat talán annyi rettenetességet, mint mondják.”²⁹ Igazságtalanok lennénk, ha ezt a hírlap teljes egészére kivetítenénk, mert Schöpflin Aladár két és fél hónappal később a kristályéjszaka hatására szállt szembe ezzel az ideológiával és hatalommal.³⁰ Még Szvatkóval szemben is igazságtalanok lennénk, ha nem említenénk meg, hogy a Hitler iránti jóindulata, sem a korabeli magyar külpolitikai érdekek nem akadályozták őt abban, hogy írásában rendszerint elhatárolódjon a Vezér antiszemitizmusától.³¹

Sajnálatos módon a mai értékelések szerint a legkiválóbb (cseh)szlovákiai magyar napilap képtelen volt a megfelelő időben elutasítani az Entartete Kunst ideológiáját és

27 n. p. [Neubauer Pál]: Karikatúrák. *Prágai Magyar Hírlap*, 13. évf. (1934) 590 sz. (ápr. 19.) 7. p.

28 Szvatkó Pál: Hitler a vásznon. *Prágai Magyar Hírlap*, 12. évf. (1933) 30. sz. (febr. 5.) 4. p.

29 Uo.

30 Schöpflin Aladár: Mit ér a gondolat? *Prágai Magyar Hírlap*, 12. évf. (1933) 100. sz. (ápr. 30.) 4. p.

31 (s. p.) [Szvatkó Pál]: A mi véleményünk Hitlerről. *Prágai Magyar Hírlap*, 12. évf. (1933) 117. sz. (máj. 21.) 1. p. Eddig nem kutatott téma Szvatkó Németországgal és a náci diktatúra kialakulásával kapcsolatos publicisztikája a *PMH*-ban. A jelenleg rendelkezésre álló értékelések csak részben érintették a hírlap hasábjain közölt publicisztikáját, amely ugyanakkor tevékenységének legnagyobb részét képezte. Ennek ismeretében lehet csak választ adni újságírói munkája szakmai és morális kérdéseire, ugyanis jelentős politikai hatással volt a csehszlovákiai magyar nemzeti-konzervatív olvasókra.

gyakorlatát, ambivalens módon közölte a híreket, arról hogy Göring kormányzó rendeletével megtisztítják a német közgyűjteményeket és akadémiákat az elfajzott művészet-től, ahogyan azt a Führer a müncheni Kunsthalle megnyitóján kifejtette.³² Már egy nappal később a *Színház, Könyv, Kultúra* rovatból megtudjuk, hogy nem csak Poroszország, hanem egész Németország területére érvényes a kormányfő rendelete, és néhány nap alatt végrehajtják az „elfajzott művészet” – ahogy a *PMH* fogalmaz – kiküszöbölését.³³ Közel egy évvel később ugyanilyen bornírt stílusban tudósít a lap az Entartete Kunst-Musik düsseldorfi megnyitójáról.³⁴

Ebben a világtörténelmi helyzetben a magyar kormány ideológiai és politikai irányítását elfogadó, tehát érdekvezérelt *PMH* kedvezőtlen megítélésben részesülhet egy tágabb értelmezési keretben, mert a cseh sajtóban, így pl. a *Lidové noviny* napilapban komoly témaként jelent meg az elfajzott művészet elutasítása. A festőművész Josef Čapek írt a prágai Galerie dr. Feigla ellenkiállításáról, amelyen 1937 októberében a nemzetiszocialista ideológia által megbélyegzett művészek alkotásait vonultatták fel.³⁵ Még Karel Teige is megszólalt ebben az ügyben, Jindřich Štyrský és Toyen (Marie Čermínová) 1938-as prágai kiállításához írott katalógusszövegében párhuzamot vonva a szovjet-országi művészeti gyakorlattal.³⁶

Más szlovákiai magyar lapok, a prágaival ellentétben, nyíltan bírálták Hitler programját, sőt a művészet terén a *Forum* építészeti és képzőművészeti folyóirat már 1932-től folyamatosan figyelmeztetett a szélsőséges ideológia veszélyeire, Tilkovszky Béla dörgedelmes írásban utasította vissza az elfajzott művészet teóriáját és gyakorlatát, mintegy az expresszionizmus létjogosultsága nevében az 1937 szeptemberében közölt írásában.³⁷ Ám ismét nem feledkezhetünk meg arról, hogy a hírlapban az elfajzott művészetéről szóló hírekkel párhuzamosan megjelentek ismertetések zsidó művészek kiállításairól, Adolf Hitler 1933-as győzelme után pedig beszélgetés Thomas Mannal,³⁸ közlések Moholy-Nagy László Marseille és Fekete-fehér-szürke című kísérleti

32 Németország múzeumait megtisztítják az „elfajzott művészet” termékeitől. *Prágai Magyar Hírlap*, 16. évf. (1937) 175. sz. (aug. 4.) 3. p.

33 Napok alatt végre hajtják a német múzeumokban az „elfajzott művészet” kiküszöbölését. *Prágai Magyar Hírlap*, 16. évf. (1937) 176. sz. (aug. 5.) 5. p.

34 Megnyílt az „Elfajzott zene” düsseldorfi kiállítása. *Prágai Magyar Hírlap*, 17. évf. (1938) 125. sz. (jún. 1.) 7. p.

35 Jč [Josef Čapek]: Výstavy v Praze. *Lidové noviny*, 45. évf. (1937) 510. sz. (okt. 10.) 9–10. p.

36 Karel Teige, Štyrský a Toyen, Katalóg (Praha, Topičův salon, 1938); az Entartete Kunst csehszlovákiai párhuzamairól és forrásairól bővebben: Pech, Milan 2011.

37 Tilkovszky Béla: Expresszionizmus a máglyán. *Forum*, 7. évf. (1937) 9. sz. 54–55. p.; Bővebben lásd: Hushegyi 2025, 102–103. p.

38 Neubauer Pál: Thomas Mann: Új humanizmus felé vezet az út, amely vallásos lesz. *Prágai Magyar Hírlap*, 14. évf. (1935) 19. sz. (jan. 23.) 5. p.

rövidfilmjeinek prágai bemutatójáról a Kotva mozi éjjeli előadása keretében és a chicagói New Bauhaus megalakulásról.³⁹

A *Prágai Magyar Hírlap* harmadik, egyben utolsó periódusa, ahogyan azt fentebb tapasztaltuk, ismét nem értékelhető feketén-fehéren. Ugyanakkor meghatározónak bizonyult az az értelemzési keret, amely még szorosabban követte a korabeli magyar revíziós politikát, ami óhatatlanul megnyilvánult a kulturális és művészeti anyagban is. Ennek következménye volt a már fentebb említett ambivalencia az Entartete Kunsttal kapcsolatban, valamint az, hogy ismét kizárták a tartalomtól a jelentős prágai események nagy részét, ilyen volt a Mánes 1932 őszén megrendezett nemzetközi tárlata a *Poesie*, amelyen a fiatal cseh szürrealisták mellett olyan jeles külföldi művészszemélyiségek is kiállítottak, mint pl. Hans Arp, Salvador Dalí, Max Ernst, Alberto Giacometti, Giorgio de Chirico, Paul Klee stb.⁴⁰ Ugyanez a helyzet állt elő 1935 januárjában, amikor a *Csehszlovákiai Szürrealisták Csoportja* (První výstava Skupiny surrealistů v ČSR) a Mánes termeiben rendezte meg első kiállítását Jindřich Štyrský, Toyen és Vincenc Makovský részvételével.⁴¹ A Galerie Dr. Feigla esetében egy további szempont kerül látókörünkbe, mégpedig a hitlerizmus elől Csehszlovákiába és főképp a fővárosba és Brűnnbe menekült német, osztrák emigránsok jelenléte a képzőművészeti életben 1933 és 1938/39 között (Rokytová 2013). Hugo Feigl galerista rendezte többek közt a *Die Brücke* (1932), Marc Chagall és Oskar Kokoschka (1934) és a már említett német expresszionisták (1937) tárlatát.⁴² Ebbe a sorba tartozott Bauernfreund Jakab és Nemes Endre bemutatkozása 1936-ban a magángaléria belvárosi termeiben, amely azonban kivételnek számít, mivel Neubauer Pál rövid cikkben értékelte a hírlap számára.⁴³ A második periódussal ellentétben Adolf Loos művészete, élete utolsó hónapjaiban, tárgyyszerűbb visszhangra talált a fővárosi lap hasábjain.⁴⁴

Ám Kassán is sor került egy nagyméretű csoportos tárlatra, amely visszhang nélkül maradt a *PMH* részéről, ez a Szlovákia képzőművészete monstretárlat a múzeumban

39 Sch-P: Moholy-Nagy filmbemutató Prágában. *Prágai Magyar Hírlap*, 12. évf. (1933) 129. sz. (jún. 7.) 6. p.; Moholy-Nagy László, a világhírű magyar építész megalapította Amerikában az „Új Bauhaus” iskolát. *Prágai Magyar Hírlap*, 16. évf. (1937) 264. sz. (nov. 19.) 8. p.

40 Šmejkal 1998, 241–244. p.; Pravdová–Hubatová–Vacková 2018, 92–105. p.

41 Šmejkal 1998, 252–260. p.; Pravdová–Hubatová–Vacková 2018, 106–111. p.

42 Pravdová–Hubatová–Vacková 2018, 134–141. p.

43 n. p. [Neubauer Pál]: Két szlovenszkoí festő prágai kiállítása. *Prágai Magyar Hírlap*, 15. évf. (1936) 51. sz. (márc. 1.) 13. p.

44 A modern építőművészet úttörőjének tragédiája. *Prágai Magyar Hírlap*, 12. évf. (1933) 25. sz. (jan. 31.) 6. p.; Meghalt a modern művészet atyamestere. Adolf Loos az „új tárgyilagosság” első hirdetője. *Prágai Magyar Hírlap*, 12. évf. (1933) 192. sz. (aug. 25.) 6. p.; (M. G.): Loos Adolfot... *Prágai Magyar Hírlap*, 12. évf. (1933) 194. sz. (aug. 27.) 11. p.

valósult meg 1938 nyarán.⁴⁵ Fokozatos elhallgatás tárgyává vált a *Forum* művészeti folyóirat, amelyről 1936–37-ben már csak elvétve, két-két alkalommal közöltek ismertetést, feltételezhetően a szaklap egyértelműen nemzetiszocialista diktatúraellenes megnyilvánulásai miatt. E fontos napilap hasábjaira kíváncsozó események helyét az egyre provinciálisabb regionális kulturális tevékenységek, a közművelődés hírei vették át.

Ám ismét pozitívként kell kiemelni a hírlap képzőművészeti tartalmát a mai műtörténeti kutatások szempontjából, mert értékes adatokkal, adalékokkal szolgál pl. Palugyay Zoltán eltűnéséről és feltételezett haláláról,⁴⁶ a pöstyéni művésztelep terveiről és létrehozásának aktivitásairól Janko Alexy főszereplésével,⁴⁷ a párizsi világkiállítás megvalósulásának folyamatáról és a végeredmény korabeli értékeléséről.

4. Viták és ankétok a szlovákiai magyar képzőművészet helyzetéről a Prágai Magyar Hírlapban

A képzőművészet is részese volt annak az értelmezési keretnek és kapuőr-stratégiának, amely a napilap egészét jellemezte. Tehát a képzőművészet is eszközzé vált, ezért érthető, hogy a lap hasábjain főképp a szlovákiai magyar képzőművészek, művészeti egyesületek, azok szakosztályai szerepeltek, mégpedig jelentős, már-már aránytalanul nagy terjedelemben. Ez kiváltképp a viták és ankétok estében volt szembeűnő, amelyek az erdélyi helyzettel azonos módon, bár minőségben attól elmaradva, a modernitás-hagyomány, egyetemes-nemzeti polaritást prolongálták. A vitába további szlovákiai magyar sajtótermékek is bekapcsolódtak, főszerepben a képzőművészeti élet vezető művészei jelentek meg, így pl. Flache Gyula, Tichy Kálmán, Gwerk Ödön és Halász-Hradil Elemér.

45 A „Szlovenszkói képzőművészet 1938”. Kassa, Kelet-szlovákiai Múzeum, 1938. júl. 16. – aug. 31.

46 Lásd pl.: Eltűnt Palugyay Zoltán az ismert szlovenszkói festőművész. *Prágai Magyar Hírlap*, 14. évf. (1935) 233. sz. (okt. 11.) 7. p.; Bűnténynek esett áldozatul Palugyay Zoltán, a kiváló szlovenszkói festőművész? *Prágai Magyar Hírlap*, 14. évf. (1935) 262. sz. (nov. 16.) 7. p.; Külföldön sem találják Palugyay Zoltánt. *Prágai Magyar Hírlap*, 15. évf. (1936) 55. sz. (márc. 6.) 4. p.; Dr. K. G.: Örök rejtély marad Palugyay Zoltán tragikus halála. *Prágai Magyar Hírlap*, 15. évf. (1936) 161. sz. (júl. 17.) 4. p.; Palugyay-emlékmű Pöstyénben. *Prágai Magyar Hírlap*, 16. évf. (1937) 79. sz. (ápr. 7.) 7. p.; Palugyay Zoltán özvegye pernyertes a biztosítóintézetrel szemben. *Prágai Magyar Hírlap*, 16. évf. (1937) 146. sz. (jún. 29.) 2. p.

47 Lásd pl.: Művésztelep létesül Pöstyénben. *Prágai Magyar Hírlap*, 14. évf. (1935) 4. sz. (jan. 5.) 8. p.; Szlovák festők állandó kiállítása Pöstyénben. *Prágai Magyar Hírlap*, 14. évf. (1935) 131. sz. (jún. 7.) 8. p.; Festőiskola Pöstyénben. *Prágai Magyar Hírlap*, 14. évf. (1935) 141. sz. (jún. 20.) 9. p.; A pöstyéni művészkolónia reprezentatív kiállítása. *Prágai Magyar Hírlap*, 14. évf. (1935) 199. sz. (aug. 31.) 8. p.

Hubertus-bál

Elbeszélés — Irta: Farkas Imre

Hubertus általánosságban a vadászok védszentje a borgói vadászok valahogyan mégis kisajátították maguknak. Több jogot formáltak e szenthez, mint a többi vadász. Jelvényükön ott állott a St. Hubertus fölírás, a vadászlatokban ott diszlett a müncheni híres festmény és nevenapján nagy mulatságot rendeztek a borgói kastélyban.

Az 190°. évben nagy mulatságot esaptak a borgói vadászok. Két hatalmas vadkan került terítékre és az agancs-trofeák szinte elborították a kastély előtti pázsítot.

Borgói Hubert báró, a fakanagy (egy Borgói báró mindig a Hubertus nevet viselte) tette a proпозициót, kezében a Mátyás király-kupával:

— Urak! Soha annyi róza és annyi szép lány nem volt Erdélyben, mint most.

— Igaz. Ugy van! — harsogták kórusban a fiatal főurak.

— Legméltóbban tehát úgy ünnepeljük meg az idei Hubertus-t, ha egy csokorba kötjük Erdély legszebb virágait. Minden ur csak egy családot hívhat meg, de az ifjú bálozó dáma a legszebb legyen az ismerősei között. Csak egy a kikötésem: a hölgyek régi erdélyi ruhában jelenjenek meg.

A fiatal urak zajosn helyezeltek. Könnyű volt a hely-

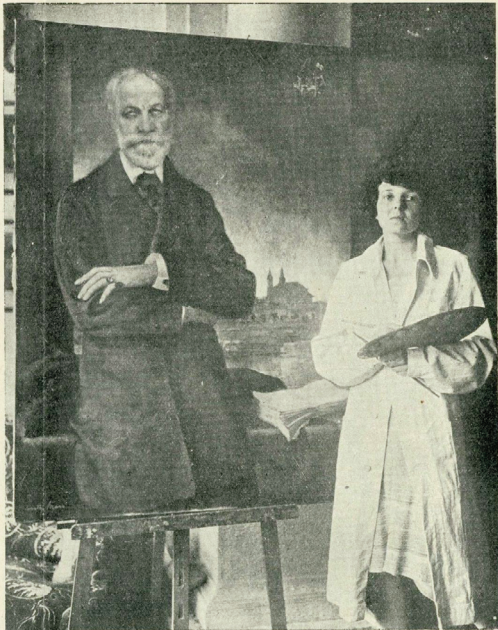
zetük, mert az erdélyi mágnáshölgy valóban a legszebb embertípus volt, amit csak képzelni lehet. Másra pedig kire is gondolhattak volna, mint főúri dámára... a borgói kastélyban, a Hubertus-bálon.

*

Árdánházy Miklós grófot úgy hívták, hogy: a tudós. Mert mindig a könyveket bujta. Nagy, feketekeretes pápaszeme folytonosan ott táncolt az írásk fölött. Még mikor vaddisznólesen volt (kitűnő vadász volt!) ott is néha-néha elővett valami régi írást és betűzte. A régi könyvek: ez volt a szenvedélye. Így került a Kovács tanár ur házába.

Kovács tanár ur csak magántanár volt. Mégis olyan bölcsességre vigyázott, mint kivüle senki Erdélyben. Ő volt ugyanis a kolozsvári nagy könyvtár őre. Vagy harmincezer darab könyvet őrizett és egy kislányt. A kislányt Kovács Esztkének hívták.

Miklós gróf egy lupé-val, két szemüveggel és egy nagy füzettel felszerelve mindennap ott dolgozott a nagy könyvtárban. Régi foliánsokat simogatott szeretettel, öreg latin betűkből hámozt ki a magyar igazságot. Apor Metamorfózis-át, Apáczai Cseri János örökbecsű műveit bujta, nagyszonyok régi levelei között lapozott kegyeletes kézzel. Apafi patens, eit, Baresay békekötéseit bogozgatta. Ott volt, ott lebegett a kutyabőrök, a pergamének, a megfordított ci-

Batoldalt: Ingrid Ryding göteborgi leány, akit Trencsén-telep fürdő közönsége „Rózsakirálynőnek” választott. A kép a bájos vendéget szlovák nemzeti viseletben ábrázolja. — Jobboldalt: Feszty Mása új nagy Jókai-Mór-képe, melyet a művész Komárom város részére festett.

4.1. Tichy Kálmán és Flache Gyula vitája 1924–1926/27

Az egyik legtöbbet idézett, a nemzetiségi művészeti életbe betekintést nyújtó vitára 1926 és 1927 mezsgyéjén került sor,⁴⁸ ám előzménye még 1924 szeptemberére, azaz a *Prágai Magyar Hírlap* első periódusára vezethető vissza. Ekkor szólalt meg kritikus hangnemben Tichy Kálmán rozsnyói képzőművész, aki számos kifogást emelt a magyar képzőművészeti élet ingatag és elégtelen szlovákiai megszervezettsége kapcsán. E megnyilvánulás teljes mértékben kompatibilis volt a napilap első korszakában érvényre juttatott médiakerettel: a képzőművészet témáján keresztül közvetve bírálta a csehszlovák utódállammal kooperáló művészegyletet és dicsérte a magyarországi lehetőségeket és gondoskodást az alkotóművészekről, figyelmen kívül hagyva az országot elhagyó jeles avantgárd művészek nagy számát. Három folytatásban közölt írásában⁴⁹ a képzőművészet válságos helyzetének egyik okát az általános gazdasági válságban találta meg, amit azonban nem a művésznek, hanem a kormánynak kell megoldania. Második meghatározó tényezőként az első világháború után megváltozott társadalmi, osztályviszonyokat említi meg: „Mecénások a képzőművészetek pártolására »nobblesse oblige«-t érző arisztokraták ma nincsenek.” A középosztály, amely egykoron a „legnagyobb áldozott a képzőművészetekre, ma teljesen leszegényedett, s nem engedheti meg magának azt a fényűzést, hogy régi vágyait ma is kielégítse”.⁵⁰ Az „újgazdag” osztály viszont erre alkalmatlan, mert ha mégis vásárolni méltóztat hedonista életmódja mellett, akkor nem művészeti szempontokat követ, hanem a „hangos dobszó után” megy. Közvetlen szakmai problémafelvetése pedig a műízlés és műkritika hiányára, valamint a műkereskedők gátlástalan szlovákiai portyázására irányul. Mindezt szerinte a Szlovenszkói Képzőművészetek Egyesülete („Jednota”) eddigi sikertelen működésének megreformálásával kellene elérni. Meggyőződéssel állítja, hogy a „meglévő keretek egybeolvasztásával kellene olyan egységet teremtenünk, melynek megvolna a kellő súlya ahhoz, hogy az egyesek érdekeit az összesség erejével támogassa.” De segítség-re volna „egy állandó orgánus, melyben fontos kérdéseinket folyvást napirenden tartathatnánk a nyilvánosság előtt”, ami az „avatott kritika gyakorlására s elvontan művészi problémák taglalására és népszerűsítésére”⁵¹ szolgálna. Bírálja Tilkovszky Béla A Szép folyóiratát, mert az „sokkal inkább a művészek és nem a közönség számára íródott”. Ugyanis előbb a közönség szeretetét kell elnyerni, csak azt követően lehet azt nívóra emelni. Megoldási javaslata ismét sajtóságos, nem önálló képzőművészeti szakfolyó-

48 Első értékelését lásd: Kubička-Kucsera 2009, 39–43. p.

49 Tichy Kálmán: Sebek – gyógyír nélkül. A szlovenszkói magyar képzőművészet mai helyzete I–III. *Prágai Magyar Hírlap*, 3. évf. (1924) 215. sz. (szept. 21.) 7. p., 217. sz. (szept. 24.) 6. p., 220. sz. (szept. 27.) 6. p.

50 Tichy Kálmán: Sebek – gyógyír nélkül I. ..., Uo., 7. p.

51 Tichy Kálmán: Sebek – gyógyír nélkül II. ..., Uo., 6. p.

iratot óhajt, hanem az irodalmárok és képzőművészek közös orgánumát, a *Magyar Jövendőt* tekinti megoldásnak, mert „kevesen vagyunk és szegények vagyunk ahhoz, hogy szétforgácsolódjunk”.⁵² Írása befejező részében feladatként határozza meg az egységbe tömörült szlovenszkói magyar művészetet, a felelőtlen műkereskedelem ellenőrzését és korlátozását, a félárú vasúti közlekedés kedvezményének és a művészek számára méltányos adózás kiharcolását. Ezek az első célt leszámítva mind országos hatáskörbe tartozó témák, ám Tichy záró gondolata az értelmezési keret közvetítésének fontos eszközévé válik: „Fölöslegesnek tartom hangsúlyozni, hogy művészeink kultúrmunkájában magyar voltunkat, alkotásaink faji jellegének kiemelését éppúgy elengedhetetlennek tartom, mint íróink hitvallását. Minden művészet nemzetközi érték, de egyben a teremtető fajnak büszkesége, melyet nem engedhet máshová elkönyvelni.”⁵³ Nagyon precízek ezek a megfogalmazások, ügyelve az ideológiai elkötelezettség leplezésére. A komáromi szaklapindítási próbálkozás sikertelenségét csupán a szakmai ambíciókra hárítani már önmagában politikai indíttatású,⁵⁴ ugyanúgy, mint a Jankovics Marcell szerkesztésében tervezett konzervatív orgánus, a *Magyar Jövendő* kiemelése is. Tichy Kálmán nagy bosszúságára visszhang nélkül maradt ez a háromrészes írása, nem tudta közvetlen válasza kényszeríteni Flache Gyulát, a képzőművészek egyesülete, a „Jednota” igazgatóját. A besztercebányai festőművész negyedével később közölt *Képzőművészeti ökonómia* című írásában⁵⁵ egy közös képzőművészeti egyesület mellett érvel, amelyben szlovákok, csehek és magyarok együtt védenék érdekeiket, mert „a szlovák helyzet, egy-két eltérést kivéve, csaknem azonos” a magyarokéval. A békeidők emléke most nem sokat segít, a rossz gazdasági helyzet ellenére „a lefolyt esztendő alatt is százezrek vándoroltak az idegen képűgynökök zsákjába” fitytyet hányva a reputációs kiállításokon szereplő művészekre és műveikre. Éppen ezért a legfontosabb cél a jól szervezett, üzleti alapokra fektetett műkereskedelem-vállalkozás, szövetkezet, és „nem arról kellene vitatkoznunk, hogy melyik város jobb egyesületi centrumnak, mert hiszen egyformán rossz az mind, akár Pozsony, akár Kassa, akár Besztercebánya.”⁵⁶

Flache Gyula 1926 tavaszán egy beszélgetésben⁵⁷ bővebben is kifejtette régi-új és további elképzeléseit, nem leplezve örömét, hogy az 1922. évi a prágai Reprezentációs

52 Uo.

53 Tichy Kálmán: *Sebek – gyógyír nélkül* III. ..., Uo., 6. p.

54 Bővebben lásd: Hushegyi 1999a, 1999b.

55 Flache Gyula: *Képzőművészeti ökonómia*. *Prágai Magyar Hírlap*, 3. évf. (1924) 292. sz. (dec. 24.) 28. p.

56 Uo.

57 fg.: *Képzőművészeti élet Szlovenszkon*. Beszélgetés Flache Gyula festőművésszel, a magyar képzőművészek egyesületének igazgatójával. *Prágai Magyar Hírlap*, 5. évf. (1926) 118. sz. (máj. 26.) 4. p.

palotában megrendezett kiállítás után az 1925 decemberében Pozsonyban megtartott csoportos egyesületi tárlat „nagy erkölcsi és kielégítő anyagi eredménnyel zárult”. Az eredményesség mércéjét nemcsak a nagyközönség, hanem az állami és városi múzeum számára megtörtént vásárlások jelentették számára. A prágai csoportos tárlat annak idején sok indulatot váltott ki főképp a komáromi és kassai művészek körében, mert azokat kihagyták a kollekcióból, ugyanakkor a cseh fogadtatás is lesújtó volt, mert az akkor kiállított anyag egy letűnt világ ósdi képét mutatta a modernizmus útjára lépett fővárosi közönségnek. Ám a pozsonyi kiállítás kapcsán állítható, hogy a szlovák és cseh kortársak is felfigyeltek rá, ami annak is köszönhető, hogy nem egy kontúrok nélküli szalon jellegű bemutatkozó valósult meg, hanem nyolc művész alkotásaiból született meg a válogatás. Flache tovább tevékenykedett a már 1924-ben felvetett terve, egy országos képzőművészeti egylet megvalósításán, s e tárlat kapcsán a többi szlovák és cseh-szlovák egyesülettel felvetették egy pozsonyi központú szindikátus létrehozását. Ennek alapját képezte az a közös álláspont, hogy a „szlovenszkói piktúra terén a nemzetiségi kérdéseket nem szabad kiélezní és hogy nemzetiségi különbségekre való tekintet nélkül meg kell alapozni végre a Szlovenszkón létező összes művészszervezeteknek az együttműködését.”⁵⁸ E felvetéshez csatlakozik második, egyben régi-új elképzelése, az egyesület kiadói tevékenysége, azaz egy országos képzőművészeti folyóirat és évkönyv kiadása. Végül stratégiai partnerség reményében a *Prágai Magyar Hírlaphoz* fordul médiatámogatásért. A beszélgetésben felvázolt tervek már az egyes magyar kulturális központok versengése és a meghatározó szereplők politikai affinitása miatt sem arathattak nagy tetszést. Ám Flache még emelte a tétet az 1927-es *Új Auróra* irodalmi almanachban megjelent írásával.⁵⁹ Ebben első alkalommal fejti ki egyértelműen a különbséget a konstruktív és a passzív értékű piktúra között. Ez utóbbi „a közönség ízlését szolgáló prostitúcióba” menekül, míg a nemzetközi versenyben megmérettetett konstruktív festészet finanszírozásának oroszlánrésze az államra hárul. Flache szerint e „hathatós támasz nélkül a »Ma« piktúráját felmutatni egyetlen állam sem képes. Az egyedül életjogosult, konstruktív piktúrát a felvevő közönség csak igen kis százalékban tartja el.”⁶⁰ Pozitívan értékeli a csehszlovák állam támogatási rendszerét, s a létező előítéletek ellenére is meggyőződése, hogy a magyar festők is – bár kétszeresen kell kiverekedniük pozíciójukat – szóhoz jutnak ebben az országos szabadversenyben. Ennek logikus következményeként az általa irányított egyesületet a szlovenszkói magyar képzőművészek „biztos bástyájának” nevezi.⁶¹ Ugyanakkor bírálja a szlovákiai magyar kisebbségi politikát,

58 Uo.

59 Flache Gyula: Szlovenszkó magyar festőinek orientációja. *Új Auróra*, 6. évf. (1927) 173–175. p.

60 Uo., 174. p.

61 Uo., 175. p.

annak ellenzéki passzivitását, éppen ezért állítja, hogy a „művészet nem bír el politikát”.⁶² Halász-Hradil Elemér is megszólalt csaknem egy időben Flache Gyulával, 1926 adventjén konstruktív bírálatot fogalmazott meg a besztecebányai egyesület és annak vezetősége eddigi tevékenységéről, elképzelése szerint nyitni kell a többi szórványban működő művész felé, mégpedig expozitúrák megszervezésével a kisebb városokban is. De gondoskodnia kellene egy folyóirat kiadásáról, művésztelep és iskola létesítéséről, az iparművészet bázisáról, továbbá kiállításokat és felolvasásokat kellene szerveznie.⁶³ Ám Halász-Hradil nagyon erősen fogalmaz a nemtörődömségről, érdektelenségről, és ezeket a sorait a kisebbségi politikai elitnek címezte: „Melyik szenátor vagy képviselő emelt már egyetlen hangos szót érte, és hol szerepel programjában Szlovenszko képzőművészete! (...) Pártok és társadalmi szervezetek egyéni vagy presztízsharcát látjuk mindenfelé, de kiépített, következetes kultúrprogramot nem látunk sehol sem.” Elkecserevedve és szomorúan nyugtázza: „Nem tudják, nem érzik, hogy a művészet a mindennapi gondok fölé emeli az embert és a legnagyobb szellemi örömet nyújtja. Nem veszik észre a szép magasztos érzését, amely nemes gondolatokra ébreszt.”⁶⁴

Tichy Kálmánt mindenekelőtt e két írás tartalma és állításai motiválták, hogy két év elteltével ismét megszólaljon, immár hagyományosan három folytatásban *Képzőművészetünk válsága* címmel.⁶⁵ De ösztönzően hatott rá Flachbart Ernő cikke is,⁶⁶ aki a kulturális problémákról szóló eszmefuttatásában nem tesz említést a képzőművészetről, mintha az nem is létezne. Tichy Kálmán sajnos ebben a szövegében nem áll elő újabb érvekkel, megismétli az 1924-es írásában foglaltakat, csupán az *Este* hetilapot említi meg, hogy az sokkal kedvezőbb sorsra volt érdemes, mint hogy 15 szám után „nem tudott anyagilag boldogulni”. Új elemként tűnik fel a művészcsoporthoz szindikátusának megalakítása, ám Flache korábbi kezdeményezésével ellentétben ez csak a magyar egyesületeket kívánta tömöríteni.⁶⁷ Ami nem sikerült 1924-ben, az most maradéktalanul valóra vált, Flache napokon belül válaszolt Tichy Kálmán vádjaira.⁶⁸ Tényszerű, csaknem gazdasági és pénzügyi beszámolóként értékelhető a két folytatásban megjelent replika, ám annak hangneme egyre inkább személyeskedés felé haladt, az utókor számára viszont értékes adatok váltak hozzáférhetővé pl. az 1922-es prágai

62 Uo., 174. p.

63 Halász-Hradil Elemér: Képzőművészeti problémák. *Újságírók Újságja*, 1. évf. (1926) 1. sz. 12–13. p.

64 Uo., 12. p.

65 Tichy Kálmán: Képzőművészetünk válsága I–III. *Prágai Magyar Hírlap*, 5. évf. (1926) 295. sz. (dec. 30.), 5. p., 296. sz. (dec. 31.) 8. p., 6. évf. (1927) 1. sz. (jan. 1.) 15. p.

66 Flachbart Ernő, dr.: Kulturális problémáink. *Új Auróra*, 6. évf. (1927) 73–83. p.

67 Tichy Kálmán: Képzőművészetünk válsága II. Uo., 8. p.

68 Flache Gyula: Képzőművészetünk válsága. Válasz Tichy Kálmán cikksorozatára I–II. *Prágai Magyar Hírlap*, 6. évf. (1927) 5. sz. (jan. 8.) 4. p., 6. sz. (jan. 9.) 4. p.

kiállításról. Nem telt el további két hét sem, tehát még 1927 januárjában Tichy ismét három folytatásban reflektált Flache válaszára, ám újabb figyelemre méltó tények nélkül, mintegy igazolva a hangnem eldurvulását.⁶⁹ E két utóbbi válasz a válaszra között jelent meg Gwerk Ödön festőművész hozzászólása,⁷⁰ aki úgy támogatja Tichy kritikáját az egyesület eddigi tevékenységéről, hogy annak leglényegesebb felvetéseivel nem ért egyet. Igazat ad abban, hogy a „Jednota nem illetékes magát országosnak, egyedül üdvöztőnek és ehhez hasonlóknak nevezni, már csak azon körülmény miatt sem, mert tagjai sorából sok olyan Szlovenszkon élő művész hiányzik, aki nélkül az egységes frontot tartani lehetetlen.”⁷¹ Érvként használja fel a Spolok slovenských umelcov (SSU), azaz a Szlovák Művészek Egyesületének gyakorlatát, akik a beküldött munkák közül kizsűrizik a nem tagok alkotásait. Megoldást egy tekintélyes képzőművészeti korporációban lát, amely „egyrészt kineveli a járatlan publikumot, másrészt támogatást nyújt művészeknek”. Erre csakis az állam képes, amelynek „nem szabad, hogy fontos legyen, milyen nemzetiségű művészeknek ad szubvenciót”.⁷² Feltételezhető csupán, hogy Tichy Kálmán nem értett egyet Gwerk ezen javaslatával, mert a korporáció nem nemzetiségi alapon szerveződött volna, az ugyanis csakis a rivalizálást vonta volna magával. Ehelyett Gwerk értelmezésében „egységes frontalakításról van szó, egy fórumot képező, tekintéllyel rendelkező, anyagilag, erkölcsileg erős testület alakítása a fontos és felette szükséges.”⁷³ Ennek elérése érdekében memorandum megfogalmazására szólította fel magyar és szlovák művésztársait, amellyel a csehszlovák kormányt akarta követeléseikkel megszólítani.

A prágai napilap szerkesztősége még január hónapban, érintettség révén, újratemet adott Flache Gyulának, hogy azonos, három folytatásos terjedelemben válaszolhasson Tichy legutolsó támadásaira.⁷⁴ Elsősorban rosszallását fejezi ki annak kapcsán, hogy festőtársa csak őt támadja, a komáromi JESZO-t, a kassai Kazinczy Társaságot vagy a pozsonyi Kunstvereint nem bírálja. Ugyanakkor öntudatosan válaszol, hogy számára ismert ez az ok, „mert a mi egyesületünk aktivitása országos szempontból felülmúlja valamennyi egyesület jelentőségét”.⁷⁵ Ebben igazat kell adni az egyesület igazga-

69 Tichy Kálmán: Képzőművészetünk válsága. Megjegyzések Flache Gyula válaszára I–III. *Prágai Magyar Hírlap*, 6. évf. (1927) 14. sz. (jan. 19.) 8. p., 15. sz. (jan. 20.) 8. p., 16. sz. (jan. 21.) 8. p.

70 Gwerk Ödön: Képzőművészetünk válságának megoldása. *Prágai Magyar Hírlap*, 6. évf. (1927) 10. sz. (jan. 14.) 8. p.

71 Uo.

72 Uo.

73 Uo.

74 Flache Gyula: Képzőművészetünk válsága. Nyílt levél Tichy Kálmánhoz és a Szlovenszkoí Képzőművészek Egyesülete minden művészéhez I–III. *Prágai Magyar Hírlap*, 6. évf. (1927) 23. sz. (jan. 29.), 8. p., 25. sz. (febr. 1.) 8. p., 26. sz. (febr. 2.) 8. p.

75 Flache Gyula: Képzőművészetünk válsága. Nyílt levél I. ..., Uo., 8. p.

tójának, mert a „Jednota” volt az egyedüli, amely székhelyén kívül is rendezett tárlatokat.⁷⁶ A válasz második része csaknem teljes egészében a Tichy által felvetett témákról, többek közt a műkereskedelem rendszabályozásának lehetőségéről és a sorsjáték miniszteri engedélyezéséről szól. Nem először, s mind a mai napig nem utoljára derült ki, hogy a bírálók jelentős része a jogkörnyezet ismerete nélkül fogalmazza meg érzelmi alapú vádjait ellenfelével szemben. A műkereskedelem önkényes rendszabályozása vagy a magyarországi műtárgyak behozatalának korlátozása törvényes keretek között nem volt lehetséges az akkori Csehszlovákiában.⁷⁷ Ezekkel a konkrét ellenérvekkel zárult le a Tichy-Flache-vita a *Prágai Magyar Hírlap* szerkesztősége közbeavatkozására. A vita végét jelezte az a március elejei beszámoló is, amely az egyesület közgyűléséről tudósított, kiemelve a hullámokat vetett ügy elcsitulását.⁷⁸

A vita végére azonban még nem sikerült végérvényesen pontot tenni, a közgyűlés után közölte a *Kassai Újság* Halász-Hradil Elemér és hat társának⁷⁹ hozzászólását, amelyben javasolják „rekonstruálni a vezetőséget, amely eddig nem elég lelkiismeretesen végezte kötelességét, (...) könnyelműen dolgozott az egyesület pénzügyeivel is”.⁸⁰ Garantált volt a válasz, ám ennek ellenére csak egy hónap múlva reagált Flache a Szlovenszkói Képzőművészek Egyesülete elnöksége nyilatkozata révén, amiben az aláírókat dehonesztálva utasít vissza mindennemű beavatkozást a Kazinczy Társaság részéről egy másik szervezet belső életébe.⁸¹

E Kassa és Besztercebánya közötti villongás miatt a *Prágai Magyar Hírlap* megint teret adott a témának, ám most már csak a Kazinczy Társaság elnökségi nyilatkozatának, amelyben új elemként jelenik meg egy közös ankét megszervezése, amelyre „minden képzőművészettel foglalkozó kultúregyesület (a Jókai Egyesület, a Pozsonyi Képzőművészeti Egyesület, a Szlovenszkói Képzőművészek Egyesülete és a Kazinczy Társaság)” egy-egy tagot küldjön. Mert feltétlenül „tisztázandó lenne a SzKE helyzete a többi művészegyesülettel szemben, valamint Szlovenszko közönségével szemben, mert az nem egészséges helyzet, hogy a SzKE minden állami támogatást magának vindikál, abból a többi alapszabályszerűen dolgozó művészegyesület nem részesül.”⁸²

76 Kubička-Kucsera 2009, 52. p., 115. p.

77 Flache Gyula: Képzőművészetünk válsága. Nyílt levél II. ..., Uo., 8. p.

78 -bgy-: A Szlovenszkói képzőművészek friss tervekkel egy új éra kezdetén. *Prágai Magyar Hírlap*, 6. évf. (1927) 52. sz. (márc. 4.) 2. p.

79 A művésztársak: Bauer Szilárd, Krón Jenő, Rákosi Ernő, Bánó Dezső, Jordán Miklós és Kieselbach Géza.

80 Hozzászólás képzőművészetünk válságához. *Kassai Újság*, 89. évf. (1927) 55. sz. (márc. 9.) 6–7. p.

81 Hozzászólás képzőművészetünk válságához. [A Szlovenszkói Képzőművészek Egyesülete elnöksége] *Kassai Újság*, 89.évf. (1927) 75. sz. (ápr. 2.) 7. p.

82 Hozzászólás képzőművészetünk válságához. A Kazinczy-Társaság nyilatkozata. *Prágai*

Móry János, a kitűnő szlovenszói magyar zeneszerző, akinek „Douglas és asszonyai” c. operettjét nagy sikerrel mutatták be a brünni német színházban

Kontuly Béla, a kassai származású kiváló magyar festőművész, akiről mai számunkban cikket közlünk

Kontuly Béla festménye: „Óbudai hajógyár”

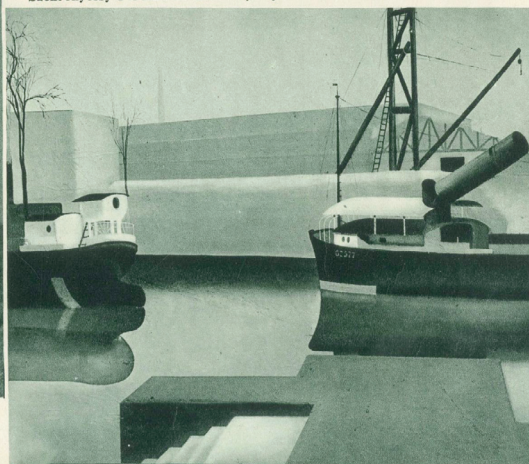
A Magas Tátra 1935. évi műkorcsolyázóbajnokságának résztvevői Títtósdalmon. A versenyzők balról jobbra: Holibaum hölgybajnok, Losert (mindkettő Troppauer EV), a bécsi Kianek-Rozdol pár, Scholtz (Troppauer), Pataky férfibajnok, a Szekrényessy-testvérek, párosbajnokok (BKE) és a jobbra Földi

Foto Almesberger

A Magas Tátra műkorcsolyázóbajnokság magyar győztesei: Pataky Dénes, Szekrényessy Piroksa és Szekrényessy Áttila

Foto Almesberger

A vita végleges lezárásának módja ismét a kompatibilitás jelét mutatta a *PMH* értelmezési keretével, tágítva a kört Tichy Kálmán természetes művészszovészetségei felé, rámutatva az állami dotáció kedvezményezettjeire. Évtizedek távlatából is nehéz szabadulni attól a gondolatától, hogy az egész vita mozgatórugója az állami támogatás megszerzése, annak újraosztása, egy kiszorítósdi játék volt az egységes magyar kultúra és kisebbségi kultúra megmaradásának imperativusa jegyében.

Nem kevésbé jelentéktelen a második meglátás sem, a többhasábos írások nem magáról a művészetről szoltak, Flache Gyula felvetése a konstruktív és passzív piktúráról kivételszámba ment. A téma elsősorban a művészek szociális helyzete volt, nevezetesen az ingyenes vagy kedvezményes vasúti közlekedés, a méltányos adózás, szociális támogatás, ösztöndíj, akár minimálbérnek megfelelő alanyi jogon járó állami juttatás. Ezen felül megjelent még a műkereskedelem, művésztelep és művésziskola megszervezése, folyóirat és évkönyv kiadása. Szignifikáns volt Flache és Tichy vitája, rávilágított arra a különböző világra, amiben a kisebbségi művészek éltek az első Csehszlovák Köztársaságban, arra, hogy még ilyen kis közösségben is természetes volt a vélemény pluralitása, a művészetszemléletek ütköztetése. Ám a politika búvópatakként volt jelen egy-egy csoport magatartása mögött, az alapvető distancia az utódállam és annak új művészetének elismerésében vagy elvetésében határozható meg.

4.2. Ankét a szlovákiai magyar festészetről, képzőművészetről – 1930

A Tichy–Flache-vita utóélete már 1930-ban kezdte írni első fejezetét a *Prágai Magyar Hírlap*ban, amely „felszólította a szlovenszkói magyar képzőművészet reprezentánsait, hogy nyilatkozzanak a szlovenszkói magyar festészetről, magukról és a megoldásra váró problémákról”.⁸³ Már az ankét kezdete rossz előérzetet kelt, mert magában a meghatározásában és a cikk alcímében ellentmondás található, hiszen a festőművészet és képzőművészet szinonimaként jelenik meg. Az első három hozzászóló nem tudott új szemlélettel, felvételésekkel szolgálni a három év eltelte ellenére sem, sőt a nihil és peszsimizmus uralkodott el Flache Gyula szövegében, aki reménytelennek tartja a szlovenszkói magyar művész „beérkezését”, mert a „mi itteni kilátástalanságunk és a cseh festők korlátlan lehetőségei hatalmasan kidomborítják a kisebbség állandó negativitását képzőművészeti téren; a magyar kulturnívó a mi itteni festőink által soha el nem érhető, de nem redukálható e téren a hihetetlenül nagy prágai fölény sem. A kegyelem-dőfést pedig a budapesti expanzív erő adja meg nekünk” ügyeskedő műkereskedelem

Magyar Hírlap, 6. évf. (1927) 86. sz. (ápr. 13.) 8. p.

83 A szlovenszkói magyar festőművészek a szlovenszkói képzőművészetről, magukról és a legégetőbb problémákról. [Flache Gyula, Halász-Hradil Elemér, Kieselbach Géza hozzászólása] *Prágai Magyar Hírlap*, 9. évf. (1930) 1. sz. (jan. 1.) 11. p.

formájában.⁸⁴ Halász-Hradil Elemér is megismétli korábbi, 1926-os meglátásait az *Újságírók Újságjából*: „De ki törődik velünk! Melyik politikusnak szerepel programjában a képzőművészet!”⁸⁵ Kieselsbach Géza sem tud többet ajánlani, mint egyetlen testületbe tömörülni,⁸⁶ sőt Prohászka István is csak a művészetpártolásról, a dilettantizmusról és a közönség tájékozatlanságáról értekezik.⁸⁷ Gwerk viszont már közelebb kerül az ankét eredeti szándékához, általánosabb szemszögből közelíti meg azt, s Halász-Hradillal ellentétben állítja, hogy a „komolyan számba vehető, értéket jelentő és teremtő alkotó művészeink száma ijesztően gyér – de annál nagyobb számmal szaladgál szabadon a sarlatánok, giccsozók, dilettánsok, egyszerűen a pszeudoművészek tömege”. Nem kíméli a közönséget sem, az ugyanis nem hajlandó képezni, művelni magát, ezért ez a „szlovenszkói magyar közönség feneketlen tunyasága és bűnös közönye az oka annak, hogy képzőművészeinket falvaikhoz, városaikhoz ragasztja a sár”.⁸⁸ Még olyan esetekben is, amikor a külföldi közönség és művészeti lapok elismerik rátermettségüket. Felteszi hát a költői kérdést és rögvest válaszol is rá: „Érdemes hát a szlovenszkói publikumnak nyújtani valamit? Nem, ingyen sem kell nekik semmi művészeti érték!”⁸⁹ A reményt az új törvényhozók hozzáállásától várja. A losonci festőművésznek, Gerő Gusztávnak is elege van az egy évtizede hömpölygő panaszáradatból, nem ért egyet Flache Gyula felfogásával, „hogy itteni képzőművészetünk sohasem érheti el a magyar általános kultúrnívót”. Az egyetemes érvényű szlovákiai magyar képzőművészetnek szerinte „külföldön kell megszületnie, ott kell »beérkeznie«, a képzőművészeti termékeket ott kell fémjelezni, hogy azok idehaza értékeknek ismertessenek el”. Ehhez viszont olyan „korporációra van szüksége, amely állandó nexust tudna fenntartani a külföldi képzőművészeti egyesületekkel”.⁹⁰ Jordán Miklós eperjesi festőművész újabb szemponttal gazdagította a vitát, egyházi művészként rámutatott arra a paródiára, ami ezekben a berkekben zajlik, ugyanis a korábban műremekeket pártoló egyház ma rezignált „az olcsóságot kereső népek akaratával szemben”.⁹¹

A festészet lényegéről egyedül Weiner Imre, az 1919 és 1924 között Prágában, Düsseldorfban, Berlinben és Párizsban tanuló és alkotó szurrealista festőművész érte-

84 Uo., 11–12. p.

85 Uo., 12. p.

86 Uo.

87 A szlovenszkói magyar képzőművészek a képzőművészet helyzetéről. [Gwerk Ödön, Prohászka István hozzászólása] *Prágai Magyar Hírlap*, 9. évf. (1930) 4. sz. (jan. 5.) 14. p.

88 Uo.

89 Uo.

90 A szlovenszkói magyar képzőművészet súlyos helyzete. [Gerő Gusztáv, Brogyányi Kálmán hozzászólása] *Prágai Magyar Hírlap*, 9. évf. (1930) 9. sz. (jan. 12.) 15. p.

91 Hozzászólás képzőművészetünk válságához. [Kiss Viktor, Jordán Miklós hozzászólása] *Prágai Magyar Hírlap*, 9. évf. (1930) 15. sz. (jan. 19.) 14. p.

kezett hozzászólásában.⁹² Érthető módon ő a művészet nemzetközisége mellett tesz hitet: „Mert mi is a karakterisztikuma ma egy »nemzeti« képnek? Semmi! A francia Mousson éppoly rosszul festi a ruszin tárgyú képeit, mint akárki más. A művészet individualizálódik, emberivé lesz és nem fontos neki, hogy a képen egy provance-i vagy egy halenás paraszt van. Egy elmúlt kor alkatrészei ezek, amelyeket a közönség becsapására még mindig nagy sikerrel alkalmazni lehet.”⁹³ Az ankét további festőművészek válaszát is közölte, mint Kiss Viktor⁹⁴, Badzey Pál⁹⁵ és Marle Pál.⁹⁶

Műkritikusok köréből egyedül Brogyányi Kálmán vett részt az ankétban, aki a többséghez hasonlóan nem a festészetről nyilvánított véleményt, hanem általánosságban a művészet és művészek helyzetéről. A válság okát az általános gazdasági, valamint a megváltozott politikai helyzetben, azaz a korábbi művészeti centrum – Budapest – elvesztésében látja. A fordulat után az utódállam „legutolsó sorban sem törődik a szlovenszkói magyar művészekkel. Ebben a mellőzésben a magyar művész osztozik a szlovák művészek jó részével”.⁹⁷ A többi hozzászólóval ellentétben nem hibáztatja a kisebbségi magyar politikát, mert az véleménye szerint megtette a tőle telhetőt, nem vállalhatja fel az állam szerepét. Ugyancsak új momentum az a meglátása, hogy nem a közönséget kell hibáztatni, pl. Gerő Gusztávval szemben, hanem a sajtó hivatása, hogy fenntartsa, fokozza a vásárlási hajlamot, gátat vessen a „bármely nemzetiségű dilettánsok” konkurenciájának. Záró gondolata – „az elhagyatott szlovenszkói festőművészet pusztulásra van ítélve” – egyértelműen nihilista.⁹⁸ Az ankét összefoglalására a szerkesztőség Flache Gyulát kérte fel, aki vitaindító hozzászólásához hasonlóan ismét saját sértettségének adott hangot, s csaknem azonos negatív hangnemet használt, mint néhány héttel korábban Brogyányi. Igaz, ő a műtésszel ellentétben a szlovákiai magyar politikai exponensektől várja a megoldást, hogy a kormány mulasztásait jóvá tegyék: éves kiállításokat kell szervezni; kitüntetések, nagydíjakat, ösztöndíjakat kell osztani; a külföldi csehszlovákiai tárlatokba magyar művészeket kell bejuttatni, a külföldi anyag zsűrijébe magyar szakembert kell delegálni, ezért intenzív kapcsolatot kell felvenni „a cseh és szlovák egyesületekkel, valamint kulturtényezőikkel”.⁹⁹

92 Weiner Imre: A szlovenszkói magyar képzőművészet válsága. *Prágai Magyar Hírlap*, 9. évf. (1930) 31. sz. (febr. 7.) 9. p.

93 Uo.

94 Hozzászólás képzőművészetünk válságához. Uo., 91. számú jegyzet

95 Még egy hozzászólás képzőművészetünk válságához. *Prágai Magyar Hírlap*, 9. évf. (1930) 21. sz. (jan. 26.) 14.p.

96 Marle Pál: A szlovenszkói képzőművészetünk válsága. *Prágai Magyar Hírlap*, 9. évf. (1930) 27. sz. (febr. 2.) 15. p.

97 A szlovenszkói magyar képzőművészet súlyos helyzete. Uo., 90. számú jegyzet

98 Uo.

99 Flache Gyula: A szlovenszkói képzőművészet válsága. *Prágai Magyar Hírlap*, 9. évf. (1930) 33. sz. (febr. 9.) 14. p.

Az ankét alaphangjaként meghatározható pesszimizmus készítette a szerkesztőséget egy további összefoglaló közlésére, ezt a kassai Halász-Hradil Elemér küldte Prágába, sokkal kedvezőbb hangnemben tekintve át a vitát. Angyal Géza és Gwerk Ödön példáját felhozva utasítja vissza a szlovenszkói magyar festészet kimúlásáról megfogalmazott sorokat. De elismeri, hogy a „kulturbűdzsében mi soványan szerepe-lünk; a mi számunkra díjak, pályázatok vagy ösztöndíjak nincsenek”.¹⁰⁰

Szembetűnő eleme ennek az 1930-as ankétnak, hogy két év elteltével is alanyi jogon járó szubvencióban gondolkodnak, mind a művészek, mind a művészegyletek számára. Szüntelenül Prágára mutatnak bűnbakként, csaknem ugyanúgy, mint szlovák művésztársaik, ám Weiner Imre és Gwerk Ödön kivételével senki sem vetette fel a művészeti teljesítmények kortárs jellegét, értékét és nemzetközi összefüggésekbe való besorolása követelményét. Ez határozza meg a sajátos látásmódnak és médiakeretnek nagyon megfelelő „Prága-komplexust”, mert így nem kell bevallani azt a tényt, hogy az 1920-as években milyen ugrásszerű változás állt be a cseh művészetben, az mennyire rákapcsolódott pl. a párizsi művészeti életre. Ilyen országos művészeti értelmezési keretben, amelynek egyik fő eleme a kortárs művészet, logikusan háttérbe szorult a jelenkori szlovák művészek többsége, a szlovákiai magyarokról nem is beszélve.

4.3. Pozsonyi ankét – 1931. január 18.

Egy évvel a *Prágai Magyar Hírlap* emlékezetes ankétja után a Pozsonyi Képzőművészeti Egyesület, azaz a Kunstverein megkísérelte összehívni, egy asztalhoz ültetni a szlovákiai kisebbségi művészegyleteket. Ennek a kezdeményezésnek köszönhetően 1931 januárjában megvalósult az a javaslat, amelyet még 1927 áprilisában fogalmazott meg a Tichy-Flache-vita lezárásaként a kassai Kazinczy Társaság elnöksége: minden releváns szervezet küldjön képviselőt egy ankéttra, amelyen személyesen vitatják meg a szlovákiai képzőművészet jövője szempontjából legégetőbb kérdéseket. A személyesen jelen levő 15 résztvevő mellett hatan írásban képviseltették magukat.¹⁰¹ Egyetértés született abban, hogy a képzőművészeti egyesület jogi keretében egyesülnek, négy kiállítást rendezzenek Pozsonyban, Prágában, Bécsben és Budapesten, a műépítészek szekciója és képzőművészek közös egyesületi havi művészeti folyóiratot jelentet meg, amelyet a napisajtó támogatni fog. Határozatot fogadtak el a Masaryk Aranyérem nagydíj létesítéséről, az állami, városi egyéni ösztöndíjakban, valamint vásárlásokban való részesedésről. A gátlástalan és ízlésromboló műkereskedelem ellen a szlovák és cseh

100 Halász-Hradil Elemér levele a szlovenszkói magyar festőművészet helyzetéről. *Prágai Magyar Hírlap*, 9. évf. (1930) 43. sz. (febr. 21.) 9. p.

101 (yi): Új utakon a szlovenszkói kisebbségi képzőművészet. Új fejezetet kezd a szlovenszkói magyar képzőművészet a pozsonyi ankétal. *Prágai Magyar Hírlap*, 10. évf. (1931) 18. sz. (jan. 23.) 6. p.

művészegyletekhez és hatóságokhoz fordulnak jogorvoslatért.¹⁰² Több mint egy évtized kellett ahhoz, hogy egy ilyen közös platform megszülethessen, ennek volt köszönhető az 1931 februárjában kiadott *Forum* építészeti és képzőművészeti folyóirat, amely ma már a kanonizált műtörténet része.

4.4. A PMH-ankétok utóélete

Az imént értékelt ankétot egy újabb követte volna Neubauer Pál aktivitása jóvoltából, aki a prágai szlovákiai kiállítás kapcsán kívánt vitát nyitni a kisebbségi képzőművészet megítéléséről Csehszlovákiában. Az ankét 1933. március 30-án lett meghirdetve,¹⁰³ mai ismereteink szerint eredménytelenül, a világtörténelmi események más hangsúlyokat követeltek a napilap hasábjain. Ám ismeretes, hogy e téma folytatásra talált 1935 és 1936 mezsgyéjén, amikor Brogyányi Kálmán szervezett egy releváns ankétot magyar és szlovák művészek, művészettörténészek és kritikusok bevonásával a *Forum* művészeti folyóiratban. (Hushegyi 2025, 99–100. p.) A korszak minden bizonnyal utolsó napilapban megvalósult képzőművészeti ankétját Lőrincz Gyula szervezte a kommunista *Magyar Nap* számára 1938 januárja és márciusa között, amelynek problémafelvetése részben azonos volt a PMH-ban tematizáltakkal. Míg a hírlap 1931-ik évi pozsonyi ankétja egy új és minőség korszak kezdetét ígérte, a kommunista sajtóorgánium kezdeményezése egy jelentősen megváltozott művészeti közegben valósult meg. A két ankét közötti hét évben jelentős országos csoportos és egyéni tárlatok, nemzetközi rangú művészeti folyóirat, művészettörténeti és fotóelméleti kiadványok jelentek meg. Tényként kell megemlíteni, hogy ekkor már közel egy évtizede nem működött a Flache Gyula vezette „Jednota”, a korszak végére a Kazinczy Társaság Képzőművészeti Szakosztálya és a pozsonyi Kunstverein regionális aktivitásokra fektette a hangsúlyt, sőt megszűnt a *Forum* folyóirat magyar nyelvű része is. Így érthető, hogy a megszólalók elsősorban bírálatokat fogalmaztak meg, ugyanakkor egyértelműen kiemelték a művészek alkotói eredményességét. Elsősorban az egységes magyar művészegyesület hiányát kérték számon az elmúlt két évtized történésein. Az okok megnevezésében már nem volt ilyen egység, egyesek az államtól várták el a gazdasági és szociális kérdések megoldását, mások pedig saját tehetetlenségükre vezették vissza a gyér érdekvédelmet. Pór Bertalan 10-15 tehetséges magyar alkotó számára rendszeresített évi 12.000 koronás vásárlásban látta a megoldást, aminek megvalósítását, illetve kiharcolását a magyar kulturális szervezetektől várta.¹⁰⁴ Schubert Gyula, a

¹⁰² Uo.

¹⁰³ np. [Neubauer Pál]: Szlovenszkó művészeinek összefogásáért. A PMH újabb ankétja. *Prágai Magyar Hírlap*, 12. évf. (1933) 75. sz. (márc. 30.) 8. p.

¹⁰⁴ Keressünk megoldást. Megszólalnak a szlovenszkói magyar művészek. Lőrincz Gyula ankétja. [Pór Bertalan, Pálffy Péter, Nagy Márton, Weiner Imre, Schubert Gyula, Tauber Blanka hozzászólása] *Magyar Nap*, 3. évf. (1938) 13. sz. (jan. 16.) 5. p.

Pozsonyi Képzőművészeti Egyesület (a Kunstverein) vezetője viszont nagy megelégedéssel sorolta fel a húsz év alatt elért eredményeket, a kiállítási tevékenységet, a SZ.U.M. megalakulását, a *Forum* művészeti folyóirat kiadását, az állami és városi vásárlásokat.¹⁰⁵ A Kunstverein működését Pálffy Péter is dicsérte, bár tisztában volt „a művészet nemzetiség feletti” jellegével, mégis az összmagyar értelmezési keretben látta a szlovákiai magyar képzőművészet helyét.¹⁰⁶ Weiner Imre egy együttműködő, a szlovákokat, németeket és cseheket is befogadó egyesület létrehozása érdekében fejtett ki aktív tevékenységet, Tauber Blanka bővítette ezt a kört a zsidó művészekkel, mert szerinte csak a haladó művészek közös összefogásával létrehozott fórummal lehet elérni a célokat.¹⁰⁷ Ilyen kooperáció sikerére utalt Erdélyi Béla, a Kárpátaljai Képzőművészek Egyesületének elnöke, aki szerint e közös nevező kialakításában „a nemzeti szempontok alig jutottak számításba, a fő szempont a művészet volt”.¹⁰⁸ A hozzászólók többsége az önálló magyar egyesület létrehozásának szükségét támogatta, Szabó Gyula meggyőződéssel jelentette ki, hogy ehhez túl kell lépni a „pártpolitikai széttagoltságon”, Csemiczky László szerint pedig vészharangot kell kongatni „az agonizáló magyar művészet érdekében”.¹⁰⁹ Ezt a megoldást támogatta Reiner István, valamint Gwerk Ödön, aki viszont a mulasztások kapcsán magukat a művészeket hibáztatta.¹¹⁰ Lőrincz Gyula, az ankét szervezője, megoldási javaslatában védelmébe vette a többek által bírált Masaryk Akadémiát, mert a célok elérése egy művészegyesület feladata lehet csak, és ehhez „félre kell dobnunk az irányok, klikkek káros kis szektáit és meg kell teremtenünk az országos jellegű magyar művészegyesületünket”. A Kunstverein – szerinte – erre alkalmatlan, mert elsősorban német, „csak vendégszerepet ad nekünk”.¹¹¹ Lőrincz büszke volt arra, hogy az ankét világnézettől függetlenül megszólított sok magyar alkotót, ugyanakkor nem lehet figyelmen kívül hagyni több jelentős, főképp kassai és bányavárosi művész távolmaradását. Ez szólhatott a napilap és Lőrincz Gyula kommunista elkötelezettségének, valamint a fennálló ideológiai értelmezési keretnek. Ezek az aggodalmak nem voltak alaptalanok, hiszen Pór Bertalan hozzászólásában megjelent a szovjet példa, a sztálinista diktatúra akkor már ismert embertelen volta ellenére, „mert ott a különböző nemzetiségű művészek grandiózus, az orosz

105 Uo.

106 Uo.

107 Uo.

108 A művészekért, a művészetért. Megszólalnak a szlovenszkói magyar művészek. Lőrincz Gyula ankétja. [Erdélyi Béla, Szabó Gyula, Nemes Endre, Csemiczky László hozzászólása] *Magyar Nap*, 3. évf. (1938) 19. sz. (jan. 23.) 5. p.

109 Uo.

110 Még két szó Lőrincz Gyula ankétjához. Csehszlovákiai magyar művész egyesületért. [Gwerk Ödön, Reiner István hozzászólása] *Magyar Nap*, 3. évf. (1938) 69. sz. (márc. 20.) 4. p.

111 Lőrincz Gyula: Összinté szó helyzetünkről. A művészekért, a művészetért. *Magyar Nap*, 3. évf. (1938) 31. sz. (febr. 6.) 5. p.

művészekkel egyenrangú, sőt a kisebbségi művészek még talán nagyobb támogatásban részesülnek”. Weiner estében is olvashatjuk a szocializmusnarratívát, hogy az másképp fogja kezelni a művészetet, mint a nemszocialista társadalom.¹¹² A negyed-évig tartó ankét nagyon figyelemreméltó megoldását Nemes Endre kínálta, aki ekkor Prágában élt s alkotott, és egy működő művészeti ökoszisztéma ismertében fogalmazta meg kiütkeresését. Ennek kulcsfontosságú elemei voltak: a Mánes társaság művészek érdekvédelmét felvállaló memorandumja, múzeumok és galériák építése a 20.000 lakosnál többet számláló városokban, a magyar művészek szoros kapcsolattartása a cseh és szlovák művészekkel, a prágai tárlatok szlovákiai bemutatása, vándorkiállítások, szalonok szervezése, művésztelep létrehozása, a képzőművészek és építészek együttműködése (falfestmények, dekorációk, reliefek, mozaikok), a *Forum* folyóirat európaibb képzőművészeti programja, kibővíteni a napilapok képzőművészeti rovatait és szakemberek kezébe adni, a rádióban nívós és tárgyilagos előadásokat tartani az új festészetről, hozzáértés a műpártolásban, szlovákiai magyar kiállítás Prágában és magyar festők jelenléte a csehszlovákiai reprezentatív tárlatokon.¹¹³ Tegyük hozzá, hogy az ankét szervezője válasza sem méltatta a fiatal festő, Nemes Endre racionális felfetését. Lőrincz Gyula számára az egység demonstrálása volt fontosabb, mint a probléma valós megnevezése és megoldása, ezért csak az önálló magyar művészegylet létrehozását tematizálta. Az utolsó ankét pozitív eredménye, hogy a művészek új generációja is hozzászólt ehhez a vitához, új szemléletet és szempontokat érvényre juttatva. A kiüt keresését, annak gyakorlati megvalósítását a történelmi események írták felül.

Összefoglalás

A *Prágai Magyar Hírlap* képzőművészeti tartalma gazdag információkkal szolgál a két világháború közötti csehszlovákiai magyar képzőművészeti életéről és a magyar nyelvű művészetkritikáról. A képzőművészet része volt annak az értelmezési keretnek és kapuőr-stratégiának, amely a napilap egészét jellemezte. A festészet, szobrászat, köztéri művészet és a fotográfia eszközzé vált az ellenzéki magyar politikai pártok céljainak elérésében. A hírek szűrése koherens volt ideológiai szempontból, a hangsúly a hazai magyar művészekre került, valamint a magyarországi alkotók kiállításaira Csehszlovákiában. A hírlap első korszakában domináns szerepet kapott a budapesti képzőművészeti élet, amit a második korszakban a magyarországi hivatalos kultúrpolitikai közlések váltottak fel. Az utolsó periódusban, egy összetett történelmi helyzetben, a budapesti kormány hivatalos kultúrpolitikája mellett s azzal összhangban jelentős szerepet kapott a kortárs olasz művészet, a novocento. Ambivalens viszonyulást jegyez-

¹¹² Keressünk megoldást. Uo., 104. számú jegyzet

¹¹³ A művészekért, a művészetért. Uo., 108. számú jegyzet

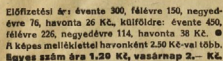
hettünk a *PMH* szerkesztősége részéről az Entartete Kunst művészetéhez, a menekülő zsidó képzőművészek és építészek kálváriájához. Vitathatatlan, hogy a hírlap franciaellenes és Mussolini-barát magatartása erősen befolyásolta a lap francia művészetet elmarasztaló, a modern olasz fasiszta kultúrát pedig dicsérő írásait. Ugyancsak egyértelmű volt a *PMH* kommunizmussal szembeni egységes szerkesztőségi elutasító magatartása, ami a sztálini diktatúra következetes bírálataiban nyilvánult meg. A közírók jelentős része kivetítette ezt a kommunizmusellenességet a modern és az avantgárd irányzatok egészére, ami azok egyértelmű elutasításához vezetett. Más nemzeteket érintő kulturális transzfer szempontjából szerény eredmények mutathatók fel, a szlovák művészet valamelyest bebocsátást nyert, a cseh alkotókat viszont csaknem ignorálták, mint ahogy a legjelentősebb nemzetközi és csehszlovákiai képzőművészeti tárlatokat is, melyekre Prágában és Brűnnben került sor.

A fővárosi magyar napilap három korszaka, annak ellenére, hogy politikai pártok orgánuma volt, nem értékelhető fekete-fehér nézőpontból. Mindegyik periódusban jelentek meg írások, amelyek nem voltak összhangban a korabeli magyar kultúrpolitikával, sőt a laptulajdonosok elképzeléseivel sem. A legnehezebb években, 1937–1938-ban is figyelemmel kísérték a szlovákiai magyar zsidó művészek tevékenységét. Ezek a cikkek egyéni kiállításokról szólnak.

A képzőművészet-kritika szempontjából az 1920-as és 1930-as évek mezsgyéje bizonyult a legsikeresebbnek, akkor több publikáló képzőművész, valamint fiatal műtörténész kezdett együttműködni a lappal. Nem sikerült állandósítani ezt a kooperációt, így a képzőművészeti tartalmakat ismét a nem szakvégzettséggel rendelkező újságírók, tudósítók, külső munkatársak írták. A legtájékozottabb és a legszélesebb látókörű belső szerzőnek Neubauer Pál számított, míg a napi publicisztikában, bel- és külpolitikában jeleskedő vezető kommentátorok, tárca- és esszéírók művészetszemlélete, tisztelet a kivételnek, a polgári kultúrából merített, a 19. századi klasszikus művészetet tekintette mércének, értetlenül szemlélte a kortárs művészetet vagy azt kizárólag ideológiai szempontból közelítette meg. A hírlap 17 évfolyama értékes anyaggal szolgál a korszakot kutató művészettörténészek számára, több elfelejtett alkotóról, kezdeményezésről tartalmaz értékes információkat, hiteles adatokat és az ankétokon, vitákon keresztül képet kínál a képzőművészetről való gondolkodás mikéntjéről.

Mind a mai napig hiányzik a *PMH* átalános, politikatörténeti értékelése, aminek fontos eleme lehet a vezércikkek és meghatározó írások elemzése, mivel azok jelölték ki elsődlegesen azt az ideológiai keretet, amit a hírlap követett. Csak így kaphatunk elfogulatlan képet arról, hogy a szerzők és maga a szerkesztőség miképpen viszonyult a korabeli autokrata rendszerekhez és diktatúrákhoz, és milyen mintázattal szolgált a többi mértékadó csehszlovákiai magyar napilap kontextusában.

Közel hat évtizede állandósult és azóta csak kis módosításokat élt meg a csehszlovákiai magyar napisajtó tipológiája, amely elsősorban politikai-ideológiai indítatású volt, mára szalonképeesebb, ám nem politikai értékítélettől mentes fogalmakkal

Szerkesztőség: Prága II., Panská
ulice 12. II. emelet • Kiadóhivatal:
Prága II., Panská ulice 12. III. emelet
• • TELEFON: 303-11. • •
SOROZÁNYCÍM: HIRLAP, PRAHA

*A szlovákiai és kárpátaljai magyarság
politikai napilapja*

A trianoni békeparancs által Cseh-Szlovákia alá zárt magyarok hűségvesztésének története szorosán összeforrott a Prágai Magyar Hírlap tizenhét éves története. A Prágai Magyar Hírlap győri gyökerei, roppant akadályokkal küzdő s mérhetetlen nehézségekkel leküzdő útja őszinte fűlké volt a kibebájt életre utal magyarság sorsának. S most, amikor ennek a cseh-szlovákiai magyarságnak élete sorsdöntő, történelmi fordulóhoz érkezett el, a Prágai Magyar Hírlap is feljutott életpályájának befejező tetőpontjára.

A Prágai Magyar Hírlap nemzeti hivatása volt, hogy a szlovákiai és kárpátaljai magyarok életjogainak bátor szószólója s rendíthetetlen éltarcsa legyen. S most, amikor ennek a magyaroknak tulajdonuló többsége elérte végső kisebbségi célját, az anyanyelvűre keletkezéskor való visszatérést, a Prágai Magyar Hírlap diadalmasan állapítja meg: betöltötte hivatását.

Kévs ember és emberi intézmény mondhatja el önmagáról azt, hogy kitűzött célját, kisbontó munkaprogramját maradéktalanul elérte. A szerencsés kivételek közé számíthatja magát a szlovákiai és kárpátaljai magyarság központi napilapja, amely ma joggal mondhatja el az Írás szavaival: harcomat hiszen megharcoltam.

[illegible]

Az autonómított nemcsak a magyarság száma, de a velünk egy évezred testvérül szövetségben élő szlovákok és ruszinok számára is kívántuk és követeltük. Céludatos, elszánt harcunkat a korszerűen szocialis és demokratikus szellemű áthatott keresztény nacionalizmus legistább jeiyében rendhitelesen végigharcoltuk. Munkánkban csak kényszerzsinórtok voltak, azonban a beállások idejében sem lankadt el a végcélokba vetett hitünk és a jövőnk iránti önzímálmunk.

Ma eljutottunk a centralizmus fölszámo-
lásához. Ma valóság lett a szlovákiai és
kárpataljai őslakos népcsoportok közös pro-

gramja: a területi autonómia. A magyarság életében még ennél is több történt!

A kisebbségi politika végső célkitűzése nem lehet más, mint az önrendelkezés: visszaférés az anyaországhoz. A szlovákiai és kárpátaljai magyarság négyötöde számára most az is elárterest!

A Prágai Magyar Hírlap így hívataának végéhez jutott el. Olvasói többségének ezután magyarországi sajtó lesz a mindennapi szellemi kenyere. Az autonóm Szlovákiában és Kárpátalján maradó magyarok tisztelet számára pedig ezután csakis a szlovákiai és kárpátaljai talajra épülő sajtó jelenthet ki-
csegitő és sikeresen védekezőni a eredményesen küzdelem tudó közéleti feavert.

A Prágai Magyar Hírlapnak immár nincs
semmi tennivalója Prágában!

[illegible]

gattak bennünket és résztvettek munkánkban.

Amikor ma a Prágai Magyar Hírlap utolsó számát tesszük le a szlováki és kárpátaljai magyar családok asztalára, mi, a lap munkatársai nem mondunk végecsücsüt az Olvasóknak. Az Anyaországához visszatérő magyaroknak, de a Szlovákiában és Kárpátalján visszatérő magyaroknak is. Egyik részünk az Anyaország sajtóján keresztül újabb meg fogja találni a megsemmisítendő szellemi összeköttetést, másik részünk pedig itt marad és Pozsonyból tovább folytatja azt a magyar nemzeti sajtómunkát, amelyet ma Prágában abbahagy-

A Párgai Magyar Hírlap szellemi örököse a pozsonyi Új Hírek. A Szlovákiában és Kármátán maradó Olvasóink fogadják az Új Híreket ugyanazzal a bizalommal és szeretettel, amellyel tizenhét éven keresztül megállíthatóak a Párgai Magyar Hírlapot. Az Új Hírek a mi csorbítottan magyar és keresztény szellemünkben folytatja a lankadatlan küzdelmet az ittmaradó magyarság népi és nemzeti jogairól a életéről.

Amikor holnapról kezdve szlovákiai és kárpátaljai Olvasóink a Prágai Magyar Hírlap helyett az Új Híreket veszik kezükbe, érezzeék meg azt, hogy nincsenek elhagyva, hogy életük és jövőjük felett változatlanul őrködik az egyetemes nemzeti szolidaritás.

A szlovák miniszterelnök szavaival élve azokat az ittmaradó magyar nemzettestvérekre alkalmazva mondhatjuk mi is, hogy bármilyenek is lehetnek a határok, de a magyarokat semmi sem tudja egymástól elválasztani.

súlyos magyar fe-
lelősségünk tudatában, együttérző, megértő
szeretettel üzenjük ebben az ünnepi órában
minden ittmaradó nemzettestvérnek:

Nem csüggedjétek! Bizalommal és hittel nézettek a jövő elé. A magyarországi nagy földrész eleve az erőszakos Anyarország féltő gondoskodással fogókedvű attólzott, hogy magyarok maradhassanak és hogy magyarság számotkórjon minél, ami az országban megmaradhat és fennállhat. Megelőzték elengedhetetlen előfeltételét. S hogy így lesz, annak nemcsak az európai hatalmak rangját visszanyerő; nemzeti és népi erőiben megerősödő és újjáéledő Magyarország politikai sulya lesz a biztosítottaknak.

Az országban az erőknek és a szellemeknek, amit az ezeréves együteltés megsemmisíthetetlenül megalapozott a magyar, a szlovák és a ruszin nemzet között a ami a jövőben sem halványulhat el. Ennek az őrzésének van további erősítésén fogunk dolgozni az új Magyarországon is ezen a földünkön is, ide a földvidék és kárpátjaiban Magyar Testvérrel!

A buscu fájdalmas szokott lenni. A Prágai Magyar Hírlap bucsuját azonban nemzeti újjászületés minden más érzéstől szárazló boldogság aranyozza be. Ezzel az örömmel és boldogságérzéssel mondunk Isten-hozzádot Olvasóinknak.

Utolsó szavunk e lap hasábjain a magyar hitvallás legyen:

Hiszünk a magyarság nagyrahlivatottságában! Hiszünk nemzetünk örökkévalóságában!

A felvidéki ügyek minisztere lesz • A visszacsatolt területek törvényhozói bevonulnak a magyar országgyűlésbe

BUDAPEST. — Jaross Andor egyes budapesti délutáni lapok értesülése szerint rövidesen belép az Irmély-kormányba, ahol a visszacsatolt Felvidék minisztere lesz. A visszacsatolt vidékek ügyei részére ugyanis

— egyes hírek szerint — külön tárcát állít föl a magyar kormány. Jaross Andor egyébként pénteken este a budapesti rádióban beszédet intézett a felvidéki magyarsághoz.

sőbb megjelent Imrédy Béla miniszterelnök

Csütörtökön este minisztertanácsot tartott a magyar kormány, amelyen Kánya Kálmán beszámolt a bécsi döntés részleteiről és ismertetette az egész diplomáciai küzdelmet, melyre Magyarország a szlovákiai és kárpátaljai magyar lakta területek visszaszerzéséért folvartatott.

sőbb megjelent Imrédy Béla miniszterelnök

Ezzútan a bécsi megállapodás alapján fogantatosítandó intézkedések megtárgyalására került a sor. A minisztertanács négy bizottságot létesített: 1. hadármegállapító, 2. az optálási ügyekkel, 3. kisebbségvédelemmel, 4. gazdasági és közlekedési ügyekkel foglalkozó bizottságot.

A párt Imrédynek és a bécsi delegáció tagjainak hálás köszönetet mondott a sikerért munkáért. Imrédy Béla válaszában a felvidéki magyarság küzdelmeit, problémáit és veszélyeinek jelentőségét méltatta. Ezután köszönetet mondott Mussolininak és Hitlernek, a bejelentette, hogy Budapest székesfővárosát kormánykatonáknak ijesztgette, szorította.

BUDAPEST. — A magyar határmegállapító küldöttség Kánya Kálmán és gróf Teleki Pál miniszterek vezetése mellett csütörtökön délután 2 órakor érkezett meg a Keleti pályaudvarra. A

delegációt őriási tömeg nagy lelkesedéssel fogadta. A földszített pályaudvaron megjelent Imrédy Béla miniszterelnök vezetése mellett az egész kormány, míg a kormányzót vitte. Így

lettek helyettesítve a korábbi kategóriapárok, mint a: negativista – aktivista, kisebbségi – álkisebbségi, igazi magyar – magyarellenes, nem magyar érzelmű (zsidó), magyar érdekek támogatója – idegen érdekek kiszolgálója, a magyar nemzeti ügygel közösséget vállal – idegen nemzet vagy ideológia szolgálatában áll, stb. (Szvatkó 1938a, 1938b; Duka-Zólyomi 1938) Mindez az új közhatalomhoz való viszonyulás leképezése volt.

További feladat a tömegkommunikáció és médiaelmélet szemszögéből vizsgálni sajtónkat, hangsúlyozva a média és a politika, a média és a gazdasági, politikai hatalom birtokosainak viszonyát. Bővíteni kell az eddigi csehszlovákiai értelemzési keretet, óhatatlanul ki kell egészíteni a magyarországgal, mégpedig az irányított média vizsgálatában, mivel voltak sajtótermékek, és ezek közé tartozott a *Prágai Magyar Hírlap*,¹¹⁴ amelyek a magyar kormánnyal működtek együtt közvetve vagy közvetlenül, nem kis anyagi támogatás jegyében. Kettős keretrendszert kell alkalmazni, mert az egyik csoport számára a mindenkori csehszlovák kormány volt a bírálat tárgya, míg a másiknak a magyarországi. Ezzel ellentétes médiakeret teremthető meg, ahogy a médiaelméletben használt örkutya, ill. házőrző szerep is felcserélődik az érdekvezérelt viszonyrendszer alapján. Egy átfogó, komplex és racionális értékelés nyújthat hiteles összképet a népcsoport történelméről, ám bármilyen, főképp ideológiai indíttatású kiemelés vagy elhallgatás torzítja ezt az eredményt. Elégtelen és egyoldalú, illetve kirekesztő az a módszertani szemlélet, amely kizárólag egy kiemelt sajtótermék alapján értékeli, mivel a meghatározó, véleményformáló napilapok kivétel nélkül politikai pártok, kormányok és gazdasági érdekek sajtóorgánumai voltak, azaz ideológiai-politikai-gazdasági szócsövek szerepét töltötték be. A további kutatások elősegítése érdekében szükség lenne a *Prágai Magyar Hírlap* repertóriumának kiadására vagy több tematikus, beleértve a képzőművészeti bibliográfiára közlésére.

Korabeli periodikumok

Prágai Magyar Hírlap (PMH)	1922. jún. 1. – 1938. nov. 5.
Újságírók Újságja	1926. dec. 9.
Kassai Újság	1927. március–április (89. évf.)
Új Auróra	1927 (6. évf.)
Forum	1931–1938
Magyar Nap	1936. márc. 2. – 1938. okt. 13.
Táttra	1937–1938
Új Szellem	1937. febr. 15. – 1938. nov. 1.

¹¹⁴ A magyar kormány és a csehszlovákiai magyar politikai pártok viszonyát, a budapesti elvárásokat, a „legfelsőbb” vagy a „legilletékesebb tényező” szerepét – azaz, hogy Magyarország mindenkori miniszterelnöke dönt a vitás kérdésekben – részletesen ismerteti Simon 2013, 60–70. p.

Idézett szakirodalom

- Duka-Zólyomi Norbert 1938. A kisebbségi sajtó őszinte története. *Új Szellem*, 2. évf. (1938), 13–14. sz. (júl. 1–15.) 20–22. p.
- Hushegyi Gábor 1999a. A Szép (1923) – magyar nyelvű művészeti folyóirat Csehszlovákiában. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 1. évf. 1. sz. 55–72. p.
- Hushegyi Gábor 1999b. Komárom – Kassa – Bécs: A Szép (1923). Tilkovszky Béla egyetemes művészeti, tudományi, társadalmi, irodalmi, esztétikai és kritikai folyóirata. *LIMES Tudományos Szemle*, 11. évf. 2. (36.) sz. 93–106. p.
- Hushegyi Gábor 2025. Modernizmus – modern klasszicizmus – új realizmus. A *FORUM* (1931–1938) képzőművészeti, építészeti és építőipari folyóirat művészet- és kultúrtörténeti jelentősége a cseh-szlovák és magyar értelmezési keretben. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 27. évf. 3. sz. 67–112. p.
- Kubička Kucsera Klára 2009. A Szlovenszkói Képzőművészek Egyesülete – SZKE működésének története és összefüggései a magyarországi, valamint csehszlovákiai művészeti élettel 1920–1937. Pozsony/Bratislava, Madách-Posonium.
- Pech, Milan 2011. „Zvrhlé umění” v protektorátu. In Rousová, Hana (zost.): *Konec anantgardy? Od mnichovské dohody ke komunistickému převratu*, Řevnice, Arbor Vitae, 99–112. p.
- Pravdová, Anna–Hubatová–Vacková, Lada 2018. *První republika 1918 – 1938*. Praha, Národní galerie Praha.
- Rokytová, Bronislava 2013. *Dost tichého šepotu: Exilová výtvarná scéna v Československu (1933-1939)*. Praha, Památník národního písemnictví.
- Sabol, Eugen 1956. *Katalógy košických výstav do roku 1955. Bibliografický súpis*. Košice, Štátna vedecká knižnica v Košiciach.
- Simon Attila 2013. *Az elfeledett aktivisták. Kormányparti magyar politika az első Csehszlovák Köztársaságban*. Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet.
- Simon Attila–Tóth László 2016. *Kis lépések nagy politikusa, Szent-Ivány József, a politikus és művelődésszervező*. Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet.
- Šmejkal, František 1998. Výtvarná avantgarda dvacátých let / Devětsil. In Lahoda, Vojtěch et al.: *Dějiny českého výtvarného umění. zv. IV/2 1890-1938*. Praha, Academia, 147–203. p.
- Šmejkal, František 1998. Surrealizmus 1932-1938. In Lahoda, Vojtěch et al.: *Dějiny českého výtvarného umění. zv. IV/2 1890-1938*. Praha, Academia, 237–299. p.
- Szvatkó Pál 1938a. A sajtó. In Borsody István (szerk.): *Magyarok Csehszlovákiában 1918–1938*. Budapest, Az Ország Útja, 138–148. p. (Reprint kiadás: Somorja, Méry Ratio, 2002.)
- Szvatkó Pál 1938b. Szabad sajtó és irányított sajtó. *Új Szellem*, 2. évf. (1938), 13–14. sz. (júl. 1–15.) 3–5. p.

GÁBOR HUSHEGYI

THE FINE ARTS CONTENT OF THE PRÁGAI MAGYAR HÍRLAP, 1922–1938

The Prágai Magyar Hírlap (PMH), one of the most widely read and highest-quality dailies during the First Czechoslovak Republic, was published in Prague as the organ of the era's Hungarian opposition parties. Spanning seventeen volumes, it produced 4,695 issues totalling nearly 55,000 pages. From its inception, its cultural and arts columns conveyed valuable information through articles, reviews, feature stories, interviews, and news regarding contemporary fine arts events. The daily's ideological orientation was characterized by national-conservative values and a purposeful, consistent critique of the Czechoslovak government's anti-minority policies. At the same time, significant differences emerged regarding the editorial board's independence from party politics during specific periods of the paper's history (1922–1925, 1925–1932, and 1932–1938). From an ideological perspective, the directives of contemporary Hungarian cultural policy proved to be defining; however, particularly during the second period, Modernism and New Realism also gained exposure. The fine arts content of this daily serves as a primary source and a document of its time, offering insight into the Hungarian artistic life in Czechoslovakia, the relationship to Czech and Slovak art, the art of dictatorships and autocratic regimes, and the overall standard of contemporary art criticism.